

Bodonyi Ilona

A RENDÉSZETTUDOMÁNY KUTATÁS-MÓDSZERTANA

MA jegyzet

2008

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	4
A) TUDOMÁNYOS MEGISMERÉS, TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KUTATÁS ÉS KUTATÁSMÓDSZERTAN	
2. Tudomány, tudományos megismerés, tudományos gondolkodás	6
2.1. Alaptudomány, alkalmazott tudomány, kísérleti fejlesztés	10
2.2. A társadalomtudományi kutatás sajátosságai és módszertani fogalmai	15
2.2.1. Elméleti kutatás, vagy empirikus kutatás	16
2.2.2. Kvalitatív vagy kvantitatív kutatás	22
2.4. A társadalomtudományok forrásainak őrzőhelyei	25
2.5. A társadalomtudományok legfontosabb forrásműfajai	34
2.6. A tudományos munkák legfontosabb műfajai	38
B) A RENDÉSZETTUDOMÁNY SAJÁTOSÁGAI, TÁRGYA, MÓDSZERE ÉS MŰFAJAI	
3. A társadalomtudomány és a rendészettudomány viszonya	41
3.1. A rendészettudomány tárgya és módszerei	43
3.2. A rendészettudomány tárgya	48
3.3. A rendészettudomány módszerei:	50
3.3.1. Az elméleti rendőrtudomány	51
3.3.2. Az empirikus rendőrségkutatás	55
3.4. A rendészettudomány legnépszerűbb módszerei: interjú, kérdőív, megfigyelés, kísérlet, esettanulmány, és a mintavétel legfontosabb szabályai	
C) A KUTATÁS MEGSZERVEZÉSE ÉS KIVITELEZÉSE	
4. Tájékozódás, megrendelés, kutatás	66
4.1. Tudományos problémafelvetés, tájékozódás az irodalomban	68
4.2. Kutatási terv készítése	73
4.3. A tudományos munka befejezése, eredményének írásba foglalása és felhasználása	75
4.5. Scientia et consciencia	79
IRODALOMJEGYZÉK	82

„A tudás az ember legalapvetőbb és egyértelmű javai közé tartozik (...) a műveltség nem azért kell (...) mert az nem tudom miféle szellem magasságaiba fog felemelni, hanem épp ellenkezőleg, az emberiség többi, közönséges elemei és élettani javaihoz tartozik (...) nem holmi spirituális áhitattal, hanem az anyja emlőjéhez tolatkzó kölyökállat mohóságával kell hozzá közeledni...”

(Szentkuthy Miklós: Műveltség és irodalom. 1949)

1. Bevezetés

Első pillanatra talán furcsának tűnik azt mondani, hogy a nyomozás és a kutatás rokon szakmák, mégis így van. Egy megoldatlan probléma indítja el mindkettőt, és a problémát kellő mennyiségű és minőségű információ megszerzésével, és feldolgozásával tudjuk megoldani. Az is közös, hogy az információk eredetét minden esetben szigorúan meg kell vizsgálni, és nem elveszve a részletekben, rendszerezni kell őket. „A túl sok információ megbénítja a döntéshozatalt. Az elégtelen mennyiségű információ ugyanakkor semmitmondó intézkedésekhez vezet, mivel az nem kellő mértékű helyzetértékelésen alapul.”¹

A nyomozásnak és a kutatásnak is közös célja, hogy az igazságot kiderítse, mindegyik tevékenység meghatározott, bizonyos kérdésekben nemcsak módszertanilag, de törvényileg is meghatározott keretek között zajlik, mindegyik az igazság kiderítésére törekszik, és mindegyiknek alaposan indokolni és bizonyítani kell a végeredményt. Vagyis, aki már részt vett egyszer is valamilyen szinten az igazság legalább egy szeletének a kiderítésében, vagy az igazság kiderítése fontosságának igénye megfogalmazódott benne, kellő affinitással rendelkezik a tudományos kutatás irányában. Már csak néhány tudatos lépést kell tenni annak megismerése és kipróbálása felé, mennyivel más, bizonyos értelemben, mennyiben követel többet a tudományos kutatás végzőjétől, mint a nyomozás.

„A tudomány módszeresen igazolt igazságok rendszere. Lényeges vonása, hogy nem egyszerűen tudás, mely lehet ismeretek kisebb-nagyobb terjedelmű összege, hanem igazságok rendszere, igazságoké, melyek törvényszerűen összefüggnek, s igazságoké, melyek az értelem előtt logikailag igazoltak. Tudásunk lehet olyasmiről is, amit nem az értelem segítségével szerzünk, hanem ösztönösen, intuitíve, de ez nem tudomány, még akkor sem, ha a legmélyebb bölcsességet tartalmazza. Magát az ismeretet szerezhethetjük bármiképp, de tudománnyá az ilyen ismeret, vagy ismerettömeg, csak akkor lesz, ha az értelem feldolgozza.

A tudományos munka tehát értelmi munka. Ez nem jelenti azt, hogy érzelmek nem kísérik, hogy cél és törekvés nélküli. Nem. A tudomány szeretete az alapja, az igazság fölismerését kísérő öröm a megkoronázása a tudományos munkának. Ez az öröm a legtisztább gyönyörűség, a legönzettelebb érzelm.”

Bár tökéletesen egyetértek az idézet gondolatával, nem szeretnék senkit abban az illúzióban

¹ Sarkozy, Nicolas: Vallomások. Budapest, 2006. Századvég Kiadó. 23. o.

ringatni, hogy a tudományos kutatás a gyönyörök kertje maga. Nagyon sok és kemény munka vezet addig, amíg az ember a tudás fájának gyümölcsét végre megkóstolhatja. A kutatás céltudatos kereső tevékenység, „melynek motívumai közül elsődlegesen a megismerési és tudásszükségletet kell kiemelnünk.” A tudományos kutatás, mint minden megismerési folyamat kezdete általában nem a munka sikerét kísérő gyönyör, hanem ellenkezőleg, valami erős hiányérzet, valaminek a nemléte, amire pedig nagyon nagy szükség lenne, tehát a szükség valamiben, és a bosszúság a felett, hogy nincs. Ez a szükség általában valamilyen ismeretek, tények, összefüggések, törvényszerűségek ismeretének hiányát jelenti, olyan problémák esetében, melyeket nem könnyű megoldani, sőt a velük kapcsolatos kérdéseket sem egyszerű megfogalmazni.

Különösen így van ez egy olyan, viszonylag fiatal, formálódóban lévő tudomány esetében, mint a rendszertudomány, vagy más nyelveken rendőrtudomány (Police Science, Polizeiwissenschaft, полицейская наука) esetében. Egészen bizonyos, hogy nem mindenki fog, aki ezen a területen egyetemi szintre emeli szaktudását, elsősorban tudományos kutatással foglalkozni, ugyanakkor hallatlanul fontos, hogy képes legyen felismerni azokat a problémákat, melyekre a tudomány adhat csak választ, tudja eldönteni, milyen kérdésekben, kiknek a segítségét kell kérnie, s ha nem maga végzi a kutatást, átlátni annak összetettségét, nehézségeit, és biztosítani a kutatási feltételeket. A tudományos kutatásban való bármilyen részvétel a valóság egy új dimenziójának megismerése mellett, elmélyít és továbbfejleszt bizonyos, a szakképzettség gyakorlásához szükséges kompetenciákat: kreativitás, probléma felismerő és megoldó képesség, intuíció és módszeresség, rendszerező képesség, információ feldolgozó képesség, tervezőkészség, szervezőkészség, önállóság, együttműködési képesség, fogalmazási készség, elkötelezettség a minőségi munkára.

Mielőtt belefognánk magába a kutatásba, olyan alapvető kérdésekre kell válaszolni, hogy mi az adott tudományág viszonya más tudományokhoz, hogyan határozható meg a vizsgálandó probléma helye a tudományon belül, mely tudományterülethez tartozik, melyek a kutatás személyi és tárgyi feltételei, milyen módszert, vagy módszereket célszerű választanunk a kutatás során.

A) TUDOMÁNYOS MEGISMERÉS, TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KUTATÁS ÉS KUTATÁSMÓDSZERTAN

2. Tudomány, tudományos megismerés, tudományos gondolkodás

Az ember élete során hihetetlen mértékű ismeretre tud szert tenni (annak ellenére is, hogy a kutatások szerint szellemi kapacitásunknak csak mintegy négy százalékát használjuk ki), nem biztos azonban, hogy ezeket bölcsen fel is tudja használni, különböző helyzetekben, különböző módon és mértékben mobilizálni és aktualizálni képes. Bizonyos ismeretekre ösztönösen, a környezeti hatásokra válaszolva teszünk szert; például, ha megszúr a rózsza tövise, többször nem nyúlunk óvatlanul hozzá. Másokat utánzással sajátítunk el, elsősorban a közvetlen környezet, főként a szülők mintáját követve, és vannak olyan ismeretek, amelyek szisztematikus és tudatos tanulási folyamat eredményeként válnak a sajátunkká. Az emberi civilizáció fejlődésének következtében egyre nagyobb mértékben szükséges ez utóbbira támaszkodni.

Annak az elemzésnek, mely a tudás érvényességét, felhasználhatóságát, hasznosságát tette vizsgálat tárgyává, véleményünk szerint a legfontosabb következtetése, hogy a tudást, mint rendszert az alkotó elemek szervezettsége határozza meg – írja Csapó Benő. E következtetések alapul szolgálhatnak egyfelől a tanulási folyamatban résztvevők teljesítményei közötti különbségek megértéséhez, másfelől, segítséget adhatnak bizonyos célirányos tanulási, megismerési technikák alkalmazásával ezeknek egy-egy, elsősorban szakmai területen való kiküszöböléséhez.

A tudás rendszerének kialakulásában három nagy rendszerképző elvet különböztethetünk meg. Az egyik tipikus esetben a tudás egy bizonyos *szakterület* logikája szerint szerveződik. Egy másik lehetőség az, amikor a tudás szerveződését a *kultúra*, a bennünket körülvevő társadalmi környezet, a személyes interakció, mindenekelőtt az emberi alkotások összessége határozza meg. És végül a legtermészetesebb szervezőerő az emberi megismerés *pszichológiai* sajátosságaiból fakad. Abból, hogy az agy miként fogadja be a tudást, hogyan reprezentálódik elménkben mindaz, amit tudunk. Ez a három elv lényegében három dimenzióknak feleltethető meg, minden szervezett emberi tudást egy ilyen háromdimenziós térben lehet elhelyezni. Ezzel azt fejezhetjük ki, hogy a szervezett tudásban valamennyire mindhárom szervező elv jelen van, de súlyuk különböző lehet. Természetesen a pszichikum sajátosságai minden esetben befolyásolják a tudás

kialakulását, vannak azonban a tanulásnak olyan formái, amikor kifejezetten a megfelelő pszichikus struktúrákat műveljük ki. Sok esetben a megismerés természetes sajátosságai határozzák meg a kialakítandó tudás szerkezetét, formáját. Ahogy újabban mondani szokták, ilyenkor számít az, hogy „mire van az agy formattálva”, mi az, amit természetes módon hatékonyan fogad be az elme.²

A modern társadalmakban már ahhoz is komoly tudásra van szükség, hogy a hétköznapi dolgokban eligazodjunk, ügyeinket el tudjuk intézni, élni tudjunk a technikai civilizáció és a kultúra kínálta lehetőségekkel. Felelősséggel dönteni tudjunk a társadalommal és a természeti környezettel kapcsolatos kérdésekben, részt vegyünk a családi élet megszervezésében, együttműködünk társainkkal, beilleszkedünk a társadalomba. Hogy ismereteink jól felhasználhatóak legyenek a különböző problémák megoldására, amelyekkel az élet minden pillanatában szembesülünk, a műveltségnek, a tudásnak rendszerré kell válnia bennünk.

Mivel a tudáshoz nemcsak célirányos tanulási tevékenység során juthatunk, több szerző megkülönbözteti azokat az ismereteket, amelyekhez véletlenszerűen, s melyekhez tudatos ismeretszerzés útján jutottunk, sőt a tudás elemei között is minőségi különbségeket tesznek. A valamit tudni (knowledge of) és a valamiről ismeretekkel rendelkezni (knowledge about) az ismeretek megszerzésének módjában, az ismeretek tartalmában és felhasználhatóságában is különbözik egymástól. Knowledge of – minden olyan ismeret, ami automatikus, ösztönös, akaratlan, nem tudatos, intuitív módon megszerezhető, vagyis a közvetlen környezetet alkotó tárgyokról és személyekről szerzett egyéni információ. Knowledge about – szisztematikus, alaki, racionális, elvont, precíz, a tudományos megismerés tulajdonságaival szerzett tudás. Az empirikus munkákban leggyakrabban a tényismeret és a struktúraismeret összehasonlítása fordul elő. Az első esetben egyszerű tényekre kérdezzük rá; Mi történt? Kik a szereplők? Hol és mikor történt? Ezzel szemben a struktúraismeret az események, jelenségek okaira és következményeire világít rá.³

A megismerés természetes emberi tevékenység. Amikor közvetlen tapasztalat alapján igyekszünk megérteni valamit, megfigyeléseket végzünk, és szabályszerű összefüggéseket keresünk megfigyeléseink között. Tudásunk jelentős része másoktól, a közmegegyezésből származik, és nem saját tapasztalatunkból. A konszenzuális tudás két fontos forrása a hagyomány és a tekintély.

² Csapó Benő: A tudás és a kompetenciák. www.oki.hu

³ Wirth, Werner: Von der Information zum Wissen. Die Rolle der Rezeption für die Entscheidung von Wissensunterschieden. Opladen/Wiesbaden 1997. Westdeutscher Verlag. 93-97. o.

E hasznos tudásforrások azonban félre is vezethetnek. A tudomány igyekszik védelmet nyújtani a mindennapi megismerés szokásos hibái ellen, tudatos, pontos, szisztematikus megfigyelések alkalmazásával. "A tudomány nyilvánossága pedig azt jelenti, hogy minden tudós munkájába a válla fölött belenéz a többi tudós."⁴

"A nagy felfedezések nagy feladatokat oldanak meg, de nincs olyan feladat, amelynek megoldásához ne volna szükség valami kis felfedezésre."⁵

„A tudás problémákból indul, és problémákban végződik (ha egyáltalán végződik valahol).” Karl Popper tudásunk növekedésének illusztrálására a $P1 \rightarrow KE \rightarrow HK \rightarrow P2$ ábrát ajánlja, „ahol P1 azt a problémát jelenti, amelyből kiindulunk, KE a kísérleti elmélet, amelyet a probléma megoldására ajánlunk, HK a hiba kiküszöbölésének folyamata a kritikai vizsgálatok és kritikai megvitatások révén, P2 a befejező problémát jelenti, mely a vitákból és vizsgálatokból kialakult. Az egész séma pedig azt jelenti, hogy egy gyakorlati, vagy elméleti problémából indulunk ki. Egy kísérleti elmélet magalkotásával megpróbáljuk megoldani: ez a próba. Ezután elméletünket tesztek elé állítjuk, azaz megvizsgáljuk, hogy elbukik-e: ez a hibakiküszöbölés kritikai módszere. Mindezek eredményeként kialakul egy új probléma. P2 (vagy talán több). A megtett haladás, tudásunk elért növekedése általában megbecsülhető P1 és P2 távolságával, és azáltal azt is megtudhatjuk, hogy haladtunk-e valamit. Röviden, sémánk azt mutatja, hogy a tudás problémákból indul, és problémákban végződik (ha egyáltalán végződik valahol)”⁶ Ez tehát a tulajdonképpeni eredmény, mely további vizsgálódások kiindulása lehet.

Hogy milyen módon és mélységben, illetve milyen területen kívánjuk bővíteni ismereteinket, akarunk-e tudományos kutatást végezni, nagyrészt elhatározás kérdése. Hogy mennyire vagyunk kíváncsiak, mennyire vannak ötleteink, milyen rendszerező képességgel rendelkezünk, milyen alapműveltségünk van, és az mennyire párosul kitartással, szorgalommal, az eldönti, alkalmasak vagyunk-e tudományos kutatásra. „A tudomány szakszerűen üzött hivatás önmagunk és a tényszerű összefüggések megismerésének szolgálatában.(...) Voltaképpen miféle pozitívumot nyújt a tudomány a gyakorlati és személyes élet számára? Nos, a tudomány először is természetesen ismereteket nyújt arról a technikáról, amelynek segítségével számítás révén uralmunk alá hajtjuk az életet, a külső dolgokat csakúgy, mint az emberek cselekvését. (...)

⁴ Babbie, Earl: A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Budapest, 2003. Balassi Kiadó 44. o.

⁵ Pólya György: A gondolkodás iskolája. Budapest, 1969. Gondolat Kiadó

⁶ Popper, Karl: Test és elme. Az interakció védelmében. Budapest, 1998. TYPOTEX Kiadó. 21. o.

Másodszor (...) a tudomány rendelkezésre bocsátja a gondolkodás módszereit, eszközeit és iskoláját. (...) Szerencsére azonban még ezzel sem merült ki a tudomány teljesítménye, hanem még egy harmadikra is rámutathatunk: ez pedig a világosság.” A tudomány a művészetekhez hasonlóan új értéket teremt, van egyébként egy lényeges különbség a kettő között. „A tudományos munka a haladás része. Ezzel szemben a művészet területén – ebben az értelemben – nincs haladás. (...) A kulturális elemtől eltérő értelemben: minden tudományos beteljesülés új kérdéseket jelent, és azt akarja, hogy felülmúlják és elavuljon. Ezzel számot kell vetnie mindenkinek, aki a tudományt akarja szolgálni.”⁷

Heller Ágnes rámutat arra, hogy a megismerésben sokszor tudományos módszer alkalmazása nélkül, vagy nem általánosan elfogadott módszerek, divatos szóval élve, alternatív eljárások alkalmazásával is érhetünk el eredményt: " abból, hogy valaki nem a tudomány intézményének szabályai szerint szerzi és gyakorolja tudását, még nem következik, hogy semmit sem tud és hogy csaló. Lehet, hogy igen lényeges dolgokat tud. Az is lehet, hogy a tudományok ebből az ő nem tudományos tudásából a jövőben még profitálni fognak."

Feyerabend sokkal kategorikusabb: "A tudomány nem hétpecsétes titok, amelyet csak többéves felkészülés után lehet felnyitni és megérteni, hanem olyan értelmiségi szakma, amelyet bárki, akiben megvan az érdeklődés hozzá, megvizsgálhat és megkritizálhat, s amely csak azért tűnik nehéznek és mélynek, mert tudósok hada folytat szisztematikus ködösítő kampányt azért, hogy ilyennek tűnjön. (Igaz, nem minden tudós és nem minden tudomány vesz részt ebben a kampányban. A tekintélyre áhító társadalomtudományok sokkal sárosabbak ebben, mint a természettudományok.)"⁸

A tudomány összetettségét érzékeltető megállapítás szerint

- „1. a világegyetem és saját magunk megismerésének egyik legfontosabb útját, a tudományos kutatást mint folyamatot, cselekvést, és társadalmi tevékenységet,
2. másrészt az e tevékenységet végző emberek csoportját, a nemzetközi tudományos közösséget,
3. harmadrészt (és leginkább) a tudományos közösség által végzett tudományos kutatási

⁷ Weber, Max: A tudomány mint hivatás. In: A tudomány és a politika, mint hivatás. Budapest, 1995. Kossuth Könyvkiadó. 20-40. o.

⁸ Bencze Gyula: Lesz-e még tudomány 2001-ben. Magyar Tudomány 1997/8. szám

tevékenység kollektív produktumát, a tudományos ismeretek szigorú elvek szerint ellenőrzött, meghatározott szabályok szerint publikált, és a tudományos közösség által kanonizált együttesét” egyaránt tudományként értelmezzük.⁹

Tágabb értelemben tudománynak a tudományos módszertan eszközeivel végzett kutatómunka eredményeként létrejövő, és a tudományos közösség által elfogadott orgánumban, meghatározott szabályok szerinti formában publikált ismeretek halmazát tekinthetjük.

Szűkebb értelemben egy adott ismerethalmazból csupán az egymással összefüggésben is értelmezett, szintetizált és a tudományos közösség által széles körben elfogadott, kanonizált úgynevezett igazolt tudás gondolati rendszerét nevezik tudománynak. A tudományos kutatások eredményeit soha nem tekinthetjük véglegesnek, lezártnak. A további kutatások kétségbe vonhatják, megerősíthetik és kiegészíthetik korábbi ismereteinket.

2.1. Alaptudomány, alkalmazott tudomány, kísérleti fejlesztés

Attól függően, hogy mi a kutatás tárgya, beszélhetünk **alaptudományról**, vagy **alapkutatásról**, vagy **alkalmazott tudományról**.

Alaptudományról akkor beszélhetünk, ha a tudományos kutatói tevékenység középpontjában a természet vagy a társadalom szempontjából alapvetően új ismeretek megszerzése áll. Világegyetem adott tudomány által vizsgált szegmensének megismerése áll. „A számviteli törvény megfogalmazása szerint az alapkutatás olyan kísérleti és elméleti munka, melynek elsődleges célja új ismeretek szerzése a jelenségek alapvető lényegéről és a megfigyelhető tényekről, bármiféle konkrét alkalmazási és felhasználási cél nélkül. Az alapkutatás tulajdonságokat, struktúrákat és összefüggéseket elemel, azért, hogy feltevéseket, elméleteket vagy törvényeket dolgozzon ki, és ellenőrizze azokat. Az alapkutatás eredményeit általában nem értékesítik, hanem tudományos folyóiratokban teszik közzé, vagy az érdekeltek körében terjesztik.”

Alkalmazott tudományról akkor beszélhetünk, ha olyan tudományágról van szó, amely valamilyen gyakorlati tevékenység szempontjából kiemelkedően fontos. Az alaptudományok és

⁹ www.org.wiki/Tudomány

az alkalmazott tudományok között nincs minőségbeli, értékbeli különbség. Az alkalmazott tudományok gyakran interdiszciplináris vagy multidiszciplináris jellegűek. Kutatási eredményeik gyakran viszonylag rövid idő alatt hasznosulnak valamilyen konkrét szakmai területen. A rendészettudomány is alapvetően ilyen tudományterületként fogható fel.

„A számviteli törvény megfogalmazása szerint: az alkalmazott kutatás új ismeretek megszerzésére irányuló eredeti vizsgálat, amelyet elsődlegesen valamely konkrét gyakorlati cél érdekében végeznek. Az alapkutatást vagy azért végzik, hogy kidolgozzák az elméleti kutatás alkalmazásának lehetőségeit vagy azért, hogy új módszereket alakítsanak ki valamely konkrét, előre meghatározott cél megvalósításához.”

Bizonyos speciális rendészeti szakterületekkel összefüggésben szükség lehet egy harmadik tudományterület, az elsősorban termelési feladatokkal kapcsolatban alkalmazott **Kísérleti fejlesztés** területén történő munkálkodásra. A kísérleti fejlesztés olyan kutatásból és gyakorlati tapasztalatokból nyert, már létező tudásra támaszkodó rendszeres munka, amelynek célja új anyagok termékek és szerkezetek létrehozása, új eljárások, rendszerek és szolgáltatások bevezetése, vagy a már bevezetettek és létrehozottak javítása.”

”A tudomány a tudás, az *ismeret* bővítése, munkája a *kutatás*, aminek eredménye *ismeretalkotás*. Az ismeretalkotás célja lehet: - valamely gyakorlati vagy elméleti probléma megoldása, - egy tudományág, diszciplína fejlesztése, - a tudományos munkára való alkalmasság bizonyítása (értekezés, vizsga- vagy versenydolgozat, stb.). *A kutatómunka jellege nagyon különböző lehet a célokat, a felhasznált forrásokat, a következtetési és feldolgozási módokat, és a várható eredményeket tekintve.*

A kutatás típusa lehet új információt létrehozó *primerkutatás*, (*alapkutatás, elsődleges kutatás*), vagy meglévő információkat hasznosító *szekunderkutatás* (*másodlagos kutatás, feldolgozás*). Az ismeretalkotás pedig: "belső", kreatív, ismeretképző vagy "külső", megismerő, ismeretfeltáró.

Az információ hasznosító (ismeretbővítő) kutatómunka összetevőinek elemzése¹⁰

A kutatás típusa	Külső ismeretalkotás	Belső ismeretalkotás
	Ismeretfeltáró, megismerő	Ismeretképző, kreatív
Primer kutatás	Tényfeltáró általában induktív új információt képző	Elmélkedő, töprengő inkább deduktív ismeretalkotó heurisztikát alkalmazó
Szekunder kutatás	Meglévő információt gyűjtő dokumentáló, rendszerező összehasonlító, analitikus szakirodalom kutatást végző	Indukáltan gondolatalkotó ismeretbővítő, kombináló ismeretszintetizáló

Vagyis *tudományos ismeretekhez meghatározott módon megszervezett és meghatározott módszerekkel végzett kutatómunka eredményeként juthatunk.*

Minden kutatásra, tárgytól függetlenül jellemző, hogy a felvetődő, megoldatlan probléma megválaszolásához keresünk információkat, melyeket megfelelő logika mentén rendezve, közöttük az összefüggéseket és bennük a törvényszerűségeket megtalálva igyekszünk a megoldás felé. A tudományágak közül a matematika volt az egyik, amelyik a tudományos, logikus gondolkodás eljárásainak és a problémamegoldás fázisainak kidolgozásában élen járt. Ezeket, a fázisokat, mint például az analógia keresése, az általánosítás, a specializálás, a feladatok variálása, az analízis-szintézis, a heurisztikus okoskodás, az indukció, az ellenőrzés, a definícióra való visszavezetés, a bizonyítás, rokon feladatok keresése (analógia, általánosítás és specializálás), ekvivalens megoldások keresése, szimbolikus gondolkodás, redukció ad

¹⁰ Tomcsányi Pál: Általános kutatómódszertan. Budapest, 2000. Szent István Egyetem (interneten is elérhető: www.physics2ke.hu/_Fizika/KutatasModszertan/toc/toc.html)

abszurdum, indirekt bizonyítás, sejtés megfogalmazása, fordított irányú munka, kombinatorikus gondolkodásmód, ha nem is mindegyiket egy munkafolyamatba illesztve, de általánosan alkalmazza a tudomány. *A problémamegoldás* fázisainak Pólya György által megfogalmazott *fázisai, a feladat megértése, a tervekészítés, a terv végrehajtása és a megoldás vizsgálata, ellenőrzése* is általánosan megtalálhatók a tudományos munkákban.¹¹ Ugyanúgy minden kutatásra kivétel nélkül érvényes az a munkamenet, amely a feladat meghatározásától a kutatás befejezéséig és felhasználásáig tart. Nagyon fontos hangsúlyozni a kutatás felhasználását és felhasználhatóságát, hiszen ez egyidejűleg a társadalmi hasznosságot és akár a kutatási költségek, vagy azok egy részének megtérülését is jelentheti.

Feladat	Munkafázis	Munkamódszer
Tudományos információszerezés (input)	Kutatás	A kutatás módszertana és szervezése
Tudományos kommunikáció (output)	Közzététel	Az írásmű létrehozásának technikája

A kutatási folyamatokra jellemzően meghatározhatunk általános és speciális forrásokat, eszközöket, eljárásokat és módszereket.

Az általános, szakmától független kutatómódszertan ¹²		
Szakirodalom kutatása és dokumentáció	Logikai-heurisztikai módszerek	Szövegszerkesztés
a) „a falra új téglát csak az tehet, aki a fal tetejére ér” b) az újdonság csak a meglévőtől való megkülönböztetéssel bizonyítható	a) információ-elemzés és kreatív módszerek b) alkotó ismeret bővítés heurisztikus technikája c) feltevések és bizonyítások módszertana (hipotézisek, vizsgálatuk, eredmény értékelés módszerei	a) szaknyelv használata b) szövegezés, tételek megfogalmazása c) írásműszerkesztés c) szóbeli előadás

¹¹ Majoros Mária: Pólya György eredményei. www.matek.fazekas.hu/tanitasianyagok

¹² Tomcsányi Pál: u. o.

Speciális, tudomány területenként (szakmánként) eltérő kutatómódszertan		
1. A megoldandó problémák megismerése	2. A megoldás alternatíváinak kidolgozása	3. A kísérleti , vizsgálati módszer megtervezése

Egyúttal mások a kutatási módszerek a kutatástervezés, a kutatásszervezés, a kutatáslezárás, a kutatási eredmények értékelése és interpretálása során. Nagyon fontos, hogy a kutatandó probléma, a megoldandó feladat jellegéből kiindulva válasszuk meg módszerünket. Ha több módszerrel dolgozunk, akkor a módszerek alkalmazásakor indoklással tartozunk, hogy a kutatás különböző szakaszaiban jelentkező problémákhoz és feladatokhoz, milyen módszereket tartottunk megfelelőnek. „A kutatás nemcsak azért fontos, mert tárgyszinten új információkat és szabályosságokat tár föl, hanem azért is, mert hozzájárulhat a kutatók kreativitását gazdagító módszerrepertoár bővüléséhez, illetve új, problémaérzékenyítő megoldásválaszok fölvállalásához, végig viteléhez.”

Fogalmak:

Tudás – Knowledge of, Knowlwdge about

Tudomány – Alaptudomány, Alkalmazott tudomány, Kísérleti fejlesztés

Tudományos megismerés – Ismeretalkotás – Kutatás

Kutatás típusai – Alapkutatás – Másodlagos kutatás – Feldolgozás

Kérdések:

Mit nevezünk tudásnak?

Mi a tudomány? Hogyan jön létre a tudomány, vagyis mit nevezünk kutatásnak?

Mi a különbség a hétköznapi és a tudományos gondolkodás között?

2.2. A társadalomtudományi kutatás sajátosságai és módszertani fogalmai

Az embert az ember és az emberi közösség, az emberi élet feltételei rendkívüli módon érdeklik. Tudományos, vagy kevésbé tudományos módon folyamatosan foglalkoztatják a társadalom problémái. Így írja le az ember alapvető tulajdonságait az európai felvilágosodás egyik legnagyobb alakja, David Hume is: „Az ember értelmes lény, s mint ilyen, a tudománytól szerzi megfelelő élelmét és táplálékát. Csakhogy az emberi értelem határai olyan szűkek, hogy az ilyképpen szerzett táplálék se nem elég bőséges, se nem elég biztos, s így nem remélhetünk tőle kielégülést. Az ember éppúgy társas, mint értelmes lény. De azért a kellemes és szórakoztató társaságot sem tudja mindig élvezni, s nincs is erre mindig megfelelő hangulata. Az ember cselekvő lény is; s e beállítottsága, valamint az emberi élet különböző szükségletei miatt munkát, elfoglaltságot kell vállalnia. De az elmének szüksége van pihenésre is, figyelem és iparkodás iránti hajlandóságát sem eresztheti mindig szabadjára. Úgy látszik hát, hogy a természet az emberi faj számára legmegfelelőbbnek a vegyes életmódot jelölte meg, és szótlanul arra inti az embert, ne hagyja, hogy bármilyen egyoldalúság a többi elfoglaltság és szórakozás rovására hatalmába kerítse. *Elégítsd ki tudományos szenvedélyedet, mondja neki, de a tudományod legyen emberi, legyen közvetlen kapcsolatban a cselekvéssel és a társadalommal.* (...) A legkellemesebb és legkevésbé ártalmas életút a tudomány és tanulás sugárútjain át vezet, s aki onnét bármilyen akadályt eltávolít, vagy bármilyen új kilátóhelyet teremt, azt méltán nevezhetjük az emberiség jótévőjének.

E vizsgálódások ugyan nehéznek vagy fáradtságosnak tűnnek, de bizonyos elméknek ugyanaz a sajátosságuk, mint az életerővel és egészséggel megáldott emberi testnek: kemény edzésre van szükségük, s élvezetet lelnek abban, amit az emberek többsége fáradtságosnak talál. A homály mind az elmének, mind a szemnek kellemetlen, de homályból bármilyen fáradtság árán fényt kilopni kétségtelenül élvezetes és örvendetes dolog.”¹³

A társadalomtudományi kutatások, melyek középpontjában az ember, mint társadalmi lény, az emberi cselekvés és az emberi közösség állnak, több ponton különböznek a természettudományos kutatásoktól, és számos sajátos nehézséggel bírnak.

A társadalomtudományi kutatás sajátossága és nehézsége elsősorban abban áll, hogy:

1. A kutatás emberekre irányul

¹³ Hume, David: Tanulmány az emberi értelemről. Budapest, 1995. Nippon Kiadó. 8. 11. o.

- viselkedésüket sok tényező befolyásolja, nem vehető mind figyelembe
- a homogén mintavétel nehézségei
- az adatgyűjtés nehézségei (pl. adatvédelem)
 2. Nem reprodukálható (mint egyes természettudományos kísérleteknél)
 3. Nem mérhető minden tényező (pl. a résztvevők hangulatváltozásai)
 4. Nem befolyásolható minden tényező (pl. társadalmi helyzet)¹⁴

A társadalomtudományok a módszerek legszélesebb skáláját használják, külön-külön alkalmazva és kombinálva is az elméleti és az empirikus vizsgálódás eszközeit. A kutatás jellegének és az alkalmazott módszereknek az eldöntésében a legnagyobb szerepet az játssza, miben jelöljük meg a kutatás konkrét témáját, és ehhez milyen forrásokat tudunk felhasználni.

Általában nem szükséges mereven ragaszkodni az elméleti és az empirikus megközelítés illetve az ez ezekhez tartozó módszerek kizárólagosságához. Az empiria görög szó, jelentése tapasztalat, az érzékszervek útján szerzett észlelet, megfigyelés, melyet a felvilágosult tudósok szembeállítottak az elméleti következtetések tudományával. Az *empirikusok és racionalisták módszerei* nem kizárják, hanem feltételezik, kiegészítik egymást, ahogy Bacon leírásában is a csak gyűjtögető, de elméleti következtetésekre nem törekvő hangya és a spekulatív elméleteket alkotó pók között, a méh teremti meg a valódi eredményekkel kecsegtető tudományos módszerek szintézisét.

F. Bacon, a felvilágosodás nagy alakjának költői megfogalmazása is ezt sugallja számunkra:

„Az empirikusok egyre csak gyűjtenek, mint a hangya, és felélik, amit gyűjtöttek; a racionalisták önmagukból szőnek fonalat, akár a pók. Pedig a méh választja kettejük között a helyes utat, mert a kert és a mező virágaiból hordja össze anyagát, de saját képességeinek megfelelően alakítja át és rendezzi el.”

2.2.1. Elméleti kutatás vagy empirikus kutatás

„Tudományos kutatást sokan úgy képzelik el, hogy a tények szorgos összegyűjtésével indul, azok alapos vizsgálatával folytatódik, s mindennek eredményeként jön létre végül az elmélet vagy magyarázat. Ez a nézet meglehetősen félrevezető: azt sugallja, hogy a megértéshez el lehet jutni pusztán a dolgok minél pontosabb és teljesebb leírása révén: hogy elég csupán felhalmozni

¹⁴ Herendy Csilla: Kommunikáció II. Tanulás és kutatómódszertan. www.tan_kut_mod

az adatokat, s azokból majd magától összeáll a kép.” Ugyanakkor, ha józanul végiggondoljuk, vagy áttanulmányozzuk néhány kutatás dokumentációját, magunk is eljuthatunk a kérdéshez, „*hogyan másképp lehet egy kísérletet megtervezni, végrehajtani, mint előzetes fogalmi keret alapján? Hogyan másképp dönthetjük el, mit, hol, mikor és miként kell megfigyelni, mint épp arra az előre kigondolt elméletre támaszkodva...?* Hiú ábránd azt hinni, hogy a tények tiszteletére vagy a minél valóságosabb leírás szándékára hivatkozva megúszhatjuk az elméleti gondolkodást. És ugyanilyen önáltatás azt remélni, hogy majd a számítógép gondolkodik helyettünk: hogy különféle statisztikai csodafegyverek pótolják saját szellemi erőfeszítéseinket, és meglelik helyettünk a dolgok magyarázatát.”¹⁵

Ugyanezt a szoros összefüggést fogalmazta meg elmélet és gyakorlat között Karl Popper is:

„*Még elgondolásaink gondos és higgadt tapasztalati ellenőrzését is eszmék ihletik: a kísérlet nem más, mint tervezett cselekvés, amelyben minden lépést az elmélet irányít.* Nem véletlenül találunk rá tapasztalatainkra, és azt sem hagyjuk, hogy átfolyjanak felettünk. Aktívnak kell lennünk: meg kell *csinálnunk* tapasztalatainkat. Mindig mi fogalmazzuk meg azokat a kérdéseket, amelyeket felteszünk a természetnek; mi próbáljuk meg újra és újra úgy feltenni őket, hogy világos igen vagy nem legyen a válasz (mert a természet nem válaszol, ha nem kényszerítik erre.)

És végül megint csak mi vagyunk azok, akik szigorú és alapos vizsgálódás után eldöntjük, hogy mi a válasz arra a kérdésre, amelyet feltettünk a természetnek, miután kitartóan és komolyan megpróbáltunk kicsikarni belőle egy *nemet*.”¹⁶

Az empirikus társadalomkutatás a társadalmi jelenségek szisztematikus megragadását és értelmezését jelenti. Három kérdésre ad választ:

1. Mit jelent az empirikus?
2. Mit jelent a szisztematikus?
3. Mik a társadalmi jelenségek?

Empirikus azt jelenti, tapasztalat szerint, tapasztalat alapján. A környezetünket érzékszerveinken keresztül érzékeljük. A szociológia valójában az érzékelés tudománya. A szisztematikus azt jelenti, hogy a környezet érzékelése szabályok szerint történik: Az egész kutatás lefolyását meghatározott feltételek szerint kell megszervezni, és minden egyes fázisában végrehajtani. *A társadalmi valóság nézőpontjaiból való kiindulás elméleti jellegű. A teóriák a társadalmi*

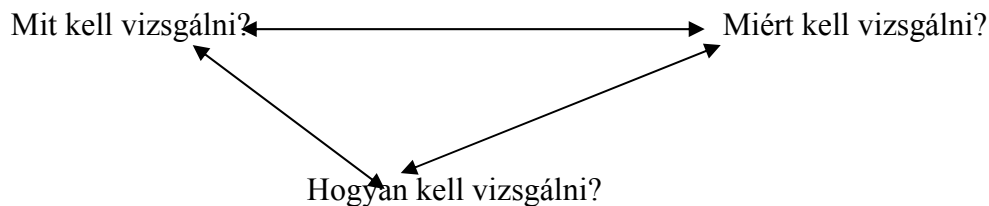
¹⁵ Moksony Ferenc: Gondolatok és adatok. Társadalomtudományi elméletek empirikus ellenőrzése. 2. kiadás. Bologna Tankönyvsorozat. Budapest, 2006. Aula Könyvkiadó. 12-13. o.

¹⁶ Popper, Karl: A tudományos kutatás logikája. Budapest, 1997. Európa Könyvkiadó. 383. o.

összefüggések magyarázatai. Vannak elméletek, melyek kijelentéseit nem lehet a társadalmi realitás alapján ellenőrizni. Az empirikus kutatás az elméleti kijelentések minden olyan területét magában foglalja, amelyeket valós tapasztalatokkal ellenőrizni lehet.

Az empirikusan érzékelhető társadalmi jelenségekhez tartoznak a megfigyelhető emberi magatartások, az emberek által létrehozott tárgyak, az emberi nyelv segítségével közölt vélemények, információk a tapasztalatokról, viselkedések, értékítéletek, szándékok, stb.. Figyeld a társadalmi valóságot! Aztán rögtön fel kell tenni a kérdést: Mit kell megfigyelni? Miért kell megfigyelni? Hogyan kell megfigyelni? Lehetetlen a társadalmi valóságot a maga teljességében érzékelni. Mindig csak metszeteket tudunk megragadni, és ezek elsősorban akkor értelmesek, ha szisztematikusan és elméletorientáltan emeljük ki őket. *A végső cél, új ismeretek létrehozása.*

Az empirikus társadalomkutatás alapproblémái

Az elméleteknek különösen az empirikus társadalomkutatás területén a következő követelményeknek kell megfelelniük:

1. Az elméletnek empirikus tudomány esetében egy olyan logikai formával kell rendelkeznie, mely őt empirikus elméletként jellemzi.
2. A tapasztalati tudományok teóriái kijelentéseiket a valóságról alkotják, ezzel a valósággal szembeállíthatóaknak és empirikusan ellenőrizhetőeknek kell lenniük.
3. Végezetül egy újonnan felállított elméletnek a vele egyidejűleg létező teóriákkal szemben új problémafelvetéseket kell megvilágítania. Ez magától értetődőnek tűnik, de éppen a társadalomtudományokban nem így van, ahol a hipotéziseket és elméleteket szinte kizárólag verbálisan fogalmazzák meg.

A mai kutatás módszertani szakirodalom többnyire a mérési és elemzési eljárásokra összpontosít, de ezek az eljárások bizonyos *gondolkodási rendszereken, úgynevezett paradigmákon* belül

kerülnek alkalmazásra.

A funkcionalista paradigma például, azt sugallja, hogy a társadalmat részekből összetevődő rendszerként szemléljük, amelyben minden résznek megvan a maga funkciója az egész szempontjából. Az interakcionista paradigma ezzel szemben arra irányítja a figyelmünket, ahogyan az emberek egymással interakcióba lépnek és kommunikálnak, ahogyan az egyik ember cselekedete befolyásolja a másik ember válaszát.

A társadalomtudós kutató munkáját bármely paradigmá(k)ra alapozhatja. Egyik sem jó vagy rossz, legfeljebb többé vagy kevésbé hasznosak a konkrét helyzetben.¹⁷

A felvilágosodás tudósai szerint a kialakuló modern tudomány módszere analitikus, s egyben redukcionista, ezáltal különböző módon redukálja a természeti világot, aláássza a természeti világ integritását, egészlegességét és összekapcsoltságát.

A szintén e korban divatos metafizika álláspontja kettős mércével mért: míg az embereket nem csak fizikai, hanem szellemi és spirituális élőlénynek is látta, addig a természet többi részét pusztán mechanisztikus dolognak tekintette.

A modern tudományt és módszereit a felvilágosodás előfutárai, Bacon és Descartes alapozták meg. Az általuk ajánlott *analitikus módszer* szerint a tudományos problémák helyes megközelítése úgy történik, hogy a problémát alproblémák csoportjaira bontjuk le, és ezeket logikai sorrendbe rendezzük el. A redukcionizmus hit abban, hogy egy összetett jelenség minden aspektusa érthetővé válik az által, ha összetevőire bontjuk azt.

Az analitikus módszer a világról vallott olyan nézetre épül, hogy ha az analízis működik, akkor annak az az oka, hogy a világ maga is diszkrét és nagyjából független, atomisztikus egységekből áll.¹⁸

A tradicionális tudományos kutatás célja, hogy felfedje a természet szükségszerű és univerzális törvényeit. A tudományosság követelménye az volt, hogy redukcionista legyen, abból a feltételezésből fakadóan, hogy egy rendszer tulajdonságait mindig meg lehet magyarázni, ha megértjük részeinek egyszerű tulajdonságait.

A felvilágosodás nagyjai egyaránt foglalkoztak a tudományos kutatás szabályainak és módszereinek keresésével. Amikor J. F. W. Herschel azt írta, hogy „halhatatlan honfitársunknak, Baconnek köszönhetjük e nagyszerű és termékeny elv kifejtését; valamint annak kigondolását,

¹⁷ Babbie, Earl: A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Budapest, 2003. Balassi Kiadó. 5. o.

¹⁸ Analitikus módszer www.jegyzet.hu

hogy természetfilozófia teljes egészében induktív általánosítások sorozatából áll, és a legesetibb egyedi állításoktól a legegységesebb törvények és axiómák felé halad, ezt kiegészítve a fordított, általánosaktól egyediekig tartó érvelések sorozatával, mellyel az axiómákat a legutolsó következményeikig követjük...¹⁹, tulajdonképpen a máig alkalmazott *indukció és dedukció* következtetési módjait határozta meg.

A kutatás és az elmélet közötti kapcsolatot két különböző, egymással ellentétes, ugyanakkor kölcsönhatásban álló megközelítés jegyében is szemlélhetjük. *Az induktív módszer* a konkrét, specifikus megfigyelésekből indul el, és a megfigyelendő dolgokat irányító általános elvek meghatározására törekszik. Vagyis a sajátostól halad az általános felé, és a megfigyelések során igyekszik összefüggéseket keresni az egyes esetek között. Lépései az egyedi esetek megfigyelésével kezdődnek, alacsonyabb szintű összefüggések felfedezésével, a legáltalánosabb törvényszerűségek megfogalmazásával, majd az okok felfedezésével folytatódnak. „Az induktív érvelésekben a premisszák igazsága csak valószínűvé teszi a konklúzió igazságát, de nem szükségszerűen garantálja azt. Az induktív érvelések vizsgálatával az informális logika foglalkozik.”²⁰

A deduktív megközelítés ezzel szemben általános elvekből, a feltételezett elméleti összefüggésekből indul ki, az után fordul a megfigyelés felé, hogy ellenőrizze elméleti jellegű feltételezéseinek érvényességét. *A folyamatot hipotézis ellenőrzésnek is nevezhetjük.* „A premisszák minden kétséget kizáróan hivatottak bizonyítani a konklúziót. Ezek a deduktív érvelések, melyek az elképzelhető legjobb, legerősebb érvelések. A jó deduktív érvelésekben a premisszák igazsága szükségszerűen maga után vonja, teljes mértékben garantálja a konklúzió igazságát. A formális logika szolgáltatja azt a fogalmi apparátust, amely ezek vizsgálatát lehetővé teszi, és azokat a szigorú kritériumokat, amelyeknek az ilyen minden kétséget kizáró bizonyítások megfelelni tartoznak.”²¹

Mind az induktív, mind a deduktív módszerek elfogadottak a tudományban. A valóságban egy-egy tárgykör tanulmányozásában többnyire váltakozik a kétféle megközelítés: a megfigyelések elméleti jellegű magyarázatokhoz is vezethetnek, amelyekből további, újabb összefüggésekre is következtethetünk. Újabb megfigyelésekkel ezek valóságtartalmát is ellenőrizhetjük. Vizsgálataink egyfelől módosíthatják elméleti következtetéseinket, másfelől újabb hipotéziseket

¹⁹ Herschel, J. F. W.: Előzetes értekezés a természetfilozófiáról. 1830.

²⁰ Margitay Tihamér: Az érvelés mestersége. Budapest, 2007. Typotex. 93. o.

²¹ Margitay Tihamér: u. o. 93. o.

alapozhatnak meg.²²

Természetesen vizsgálhatunk egyetlen esetet, jelenséget, problémát és többet is, nincsenek olyan módszerek, melyek kizárólagosan csak az egyik, vagy csak a másik esetben alkalmazhatóak.

Kutatásaink megtervezéséhez, leírásához és összegzéséhez az elméletek, hipotézisek, törvényszerűségek és fogalmak segítenek hozzá bennünket.

A hétköznapi szóhasználatban az elmélet csak egy pontatlan és homályos csoportosítása a tényeknek. Egy tudós számára ezzel szemben az *elmélet* egy olyan fogalmi keret, ami megmagyaráz létező tényeket, és előre jelez újakat. Példának okáért, ma reggel láttam a napfelkeltét. Ez tény. Ezt a tényt megmagyarázza az az elmélet, mely szerint a Föld gömb alakú és forog a tengelye körül miközben a Nap körül kering. Ez az elmélet továbbá megmagyaráz más tényeket is – úgy, mint az évszakok változását vagy a holdfázisokat - és lehetővé teszi, hogy előrejelzéseket tegyék azzal kapcsolatban, hogy mi fog történni holnap.

Ez azt jelenti, hogy bizonyos szempontból a "tény" és az "elmélet" szavak egymással felcserélhetőek. A naprendszer felépítésére, ami egy egyszerű példája az "elméletnek", általában úgy tekintünk, mint egy tényre, amit Newton gravitációelmélete magyaráz meg, és így tovább. Az elmélet ezzel szemben egymással összefüggő állítások szisztematikus készlete, a megfigyeltek magyarázata. Az elméletek fogalmak segítségével adnak magyarázatot a megfigyelésekre. A fogalmak ilyen értelemben az elmélet építőkövei, a vizsgált jelenségeket reprezentáló absztrakt elemek. A törvények megfigyelt jelenségek szabályszerűségei.

A hipotézis egy még nem ellenőrzött kísérleti elmélet. A tudós többnyire kitalál egy hipotézist és kipróbálja helytállóságát a meglévő adatok segítségével. *Ha a hipotézis kiállta a próbát, elméletté válik.*

A tudományos elméletek és hipotézisek fontos tulajdonsága a "cáfolhatóság". Ez azt jelenti, hogy kell lennie olyan kísérletnek vagy felfedezésnek, ami be tudná bizonyítani, ha az elmélet hamis. Például Einstein relativitáselmélete előrejelzéseket tesz bizonyos kísérletek eredményeire. Ezek a kísérletek végződhetnek olyan eredménnyel, amik ellentmondanak ennek, tehát az elmélet cáfolható.²³

A deduktív modellben a kutatás, mint az elmélet próbája szerepel. Az induktív modellben az empirikus adatok elemzéséből fejlődik ki az elmélet.

²² Babbie, Earl: u. o. 5. o.

²³ www.sci.sceptic FAQ Copiright 1993 Paul Johnson. For. Varga Gábor.

A kutatásokat nemcsak a következtetési módszerek alapján, hanem azon az alapon is megkülönböztetjük, milyen módon gyűjtik az adatokat, mennyiben támaszkodnak számszerűsíthető adatokra.

Kutatási módszereinket más módon is megkülönböztethetjük. Ugyan a kutatás során nem választhatók el mereven egymástól, de mégis más jellemzői vannak az alapvetően minőségi, illetve mennyiségi információkra alapozó kutatásoknak.

2.2.2. Kvalitatív vagy kvantitatív kutatás

A minőségi (kvalitatív) és a mennyiségi (kvantitatív) kutatás összehasonlítása²⁴

Megnevezés	Minőségi vizsgálat	Mennyiségi vizsgálat
Cél	Megérteni a probléma okait és a motivációkat	Meghatározni a mintából nyert adatokat, és általánosítani az eredményeket
Minta	Kis minta, nem feltétlenül reprezentatív	Reprezentatív nagy minta
Adatgyűjtés	Nem strukturált	Strukturált
Adatelemzés	Nem statisztikai	Statisztikai
Eredmény	Kiinduló probléma megértése	Döntési javaslatok

- A *kvalitatív kutatást* az érdekli, ahogyan a társadalmi jelenségeket interpretálják, értelmezik, tapasztalják, vagy előállítják.

- A kvalitatív kutatás adatgenerálásra épülő, rugalmas módszer, mely érzékeny arra a társadalmi környezetre, amelyben létrejött.

- Komplex adat- és tartalomelemzési módszerre épül.

A kutatási gyakorlatnak nem kell mereven választania a kvalitatív és kvantitatív módszerek között. Érdemes a különböző kutatási módszerek integrálásán gondolkodni. A módszerek integrálásának kulcskérdése, világos legyen, miért van szükség különböző eljárások alkalmazására, és hogy a különböző logikájú kutatási módszerek érthető, világos

²⁴Verwijmeren, Joris: „Research Methods and Research Design” alapján készítette Villányi Réka. Wageningen University. www.wur.nl

következményekhez vezessenek.

- A kvalitatív kutatásnak szisztematikusnak és alaposan tervezhetőnek kell lennie.
- Bár a kvalitatív kutatás alaposan megtervezett és kontextus-függő, a kvalitatív kutatást alapos kutatási stratégia talaján kell megtervezni, úgy, hogy érzékenyen reagálhasson a változó körülményekre, és helyzetekre, amelyben a kutatást lebonyolítjuk.
- A kvalitatív kutatás a kutató részéről feltételez egyfajta kritikai önreflexiót, önvizsgálatot. Eszerint a kutatónak saját cselekedeteit és a kutatási folyamatban való szerepét folyamatosan alapos vizsgálat alá kell vetnie, ugyanúgy, ahogyan ezt az adatok esetében is megteszi.
- A kvalitatív kutatás társadalmi magyarázatokat keres úgynevezett intellektuális rejtvényekre. A leírás, magyarázat szelektív látásmódot és szelektív interpretációt is jelent egyben; nem lehet semleges, objektív és teljes. Azok az elemek, amelyeket a kutató kiválaszt, olyanokat, amelyek alkalmasak magyarázatra és feltárára, implicit vagy explicit módon maguk is attól függenek, ahogyan a valóságot szemlélik, amilyen logikával magyarázzák az egyes jelenségeket.
- A kvalitatív kutatóknak olyan magyarázatokat kell adniuk az egyes jelenségekre, amelyek valamilyen módon általánosíthatók, vagy szélesebb körben érvényesek.
- A kvalitatív és kvantitatív kutatás közötti kutatás közti határvonal nem olyan éles, így minden kutatónak célszerű elgondolkodnia azon, vajon hogyan tudná a két módszert kombinálni.
- A kvalitatív kutatásnak úgy kell megjelennie, mint egyfajta etikai gyakorlatnak, és minden tekintetben figyelemmel kell lennie a társadalompolitikai kontextusra.²⁵

Különösen nagytömegű megfigyelés esetén válik nélkülözhetlenné az adatok számszerűsítése.

Kvantitatív (számszerű) információkká való kódolása. Ebben a tevékenységben, és a kvantitatív elemzésben elsődleges segítséget számunkra a számítógépek jelentenek. „Ami a mikroszkóp volt a biológiának, a távcső a csillagászatnak, az a számítógép a kvantitatív társadalomtudományi kutatások számára. Számítógépes segédlettel olyan képeket nyerhetünk a társadalmi valóságról, amilyenekhez semmilyen másféle módon nem juthatnánk hozzá.(...) A komputer egyik legfőbb haszna abban áll, hogy lehetővé teszi a kutató számára hatalmas tömegű (számszerűsíthető) adat feldolgozását és elemzését.”²⁶

Ahhoz, hogy információink a számítógépes feldolgozásra alkalmasak legyenek, át kell alakítani, vagyis kódolni kell őket. A kvantifikálásnál több szempontot is célszerű figyelembe venni:

²⁵ Mason, Jennifer: Kvalitatív kutatás. Budapest, 2005. József Műhely. 11-16. o.

²⁶ Babbie, Earl: A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Budapest, 2003. Balassi Kiadó. 439. o.

- A kódolás rendszerének illeszkednie kell a kutatás elméleti koncepciójához.
- Úgy kell megválasztani a kódokat, hogy a lehető legtöbb információt őrizzük meg velük.
- A kódkategóriák felsorolása legyen teljes (lehetőség szerint ne legyenek olyan adatok, melyek egyikbe sem illenek).
- A kódkategóriák kölcsönösen zárják ki egymást (vagyis lehetőség szerint ne legyenek olyan adatok, amelyek egyszerre több kategóriába is besorolhatók).
- Használhatunk egyezményesen elfogadott kódot, akkor más kutatók automatikusan használni tudják adatainkat, vagy tegyük egyértelműen érthetővé saját kódjainkat.
- Ha a feldolgozáshoz számítógépet használunk, a számítógép megfelelő programjai számára értelmezhető kódokat kell előállítani, standardizált, numerikus kódokká kell átalakítani az egyes elemzési egységekre vonatkozó megfigyeléseket.
- A kódolást és az adatbevitelt ellenőrizni kell adattisztítással és logikai ellenőrzéssel.

Fogalmak:

Empíria – Hipotézis - Teória

Tudományos paradigma

Indukció – Dedukció

Kvalitatív – Kvantitatív kutatási módszerek

Kérdések:

Melyek a társadalomtudományi kutatások sajátosságai és nehézségei?

Mit jelent az empirikus és mit a teoretikus tudományos megközelítés?

Melyek az empirikusan megfigyelhető társadalmi jelenségek?

Milyen követelményeket lehet támasztani az elméletekkel szemben az empirikus társadalomkutatás területén?

Melyek a deduktív és melyek az induktív megközelítés alapelvei?

Mi a különbség az elmélet és a hipotézis között?

Melyek a kvalitatív és melyek a kvantitatív társadalomkutatás sajátosságai?

2.3. A társadalomtudományok forrásainak őrzőhelyei

A források tartalmazzák azokat az alapvető információkat, amelyekre az általunk felvetett tudományos kérdés, probléma megválaszolásához feltétlenül szükségünk van. Még mielőtt a források bővebb ismertetésébe belefognánk, két alapigazságot feltétlenül le kell szögeznünk. Az egyik az, hogy a forrásokat soha nem szabad megfelelő elemzés, forráskritika nélkül felhasználni, ami egyaránt kiterjed igaz vagy hamis voltuk, értékük és felhasználhatóságuk vizsgálatára. A másik megjegyzés, hogy egyetlen forrás önmagában nem bizonyító erejű.

Forrásokat, információkat, tényeket, adatokat többféle helyen és módon találhatunk. A legfőbb forráslelőhelyek a *könyvtárak*, *levéltárak*, *múzeumok*, de az *irattárak*, a sajtó és saját empirikus vizsgálataink adatai is kutatásaink bázisát adhatják.

Míg a levéltárakban elsősorban az alap kutatások forrásait találjuk meg, a könyvtárak anyaga már zömmel feldolgozásokat ölel fel, vagyis olyan munkákat, amikor már nem az eredeti forrás szövegét találjuk egy-egy műben, hanem több forrás felhasználásával a készült munkákat, melyekben a kutatók feldolgozták és elemezték, saját koncepciójukkal, véleményükkel kiegészítették a források adta információkat.

A *könyvtárak* anyaga általában ma már minden korlátozás nélkül hozzáférhető. (A kutatóintézetek és egyéb speciális gyűjtemények esetében lehetnek korlátozások, ezeket elsősorban a belső munkatársak használhatják.) A kutató számára azonban fontos, hogy lehetőség szerint a témájához tartozó szakanyagot gyűjtő, abból a legjelentősebb állománnyal rendelkező gyűjteményeket válassza.

A könyvtárak eredetileg főúri és egyházi alapítású magángyűjteményekből alakultak, majd a 18. századtól már nyilvános könyvtárak is létrejöttek. Az első magyarországi nyilvános könyvtár megalapítása Klimó György pécsi püspök nevéhez fűződik. Az akkori gyűjtemény ma is a Pécsi Egyetemi Könyvtár állományának részét képezi. Az ország legnagyobb könyvtárát, a nemzeti könyvtárát Széchényi Ferenc alapította, akinek a nevét ma is viseli az Országos Széchényi Könyvtár.

A könyvtárak funkcióikat tekintve lehetnek *közkönyvtárak* és *szakkönyvtárak*. A megyei, városi könyvtárak és fiókkönyvtáraik nem szakkönyvtárak, hanem közművelődési könyvtárak, és mint ilyenek nem szakanyagot, hanem szépirodalmat és ismeretterjesztő irodalmat gyűjtenek elsősorban. A szakkönyvtárak egy-egy tudományterület dokumentumanyagát gyűjtik, törekedve

arra, hogy az adott tudományterületre vonatkozóan lehetőleg minden fontos anyaggal rendelkezzenek, és hogy állományukat az aktualitásokkal folyamatosan frissíteni tudják. A szakkönyvtárak lehetnek országos, nyilvános szakkönyvtárak, kutatóintézetek szakkönyvtárai, felsőoktatási intézmények könyvtárai, vállalati, munkahelyi könyvtárak, illetve egyéb szakkönyvtárak. Országos szakkönyvtár például az Országgyűlési Könyvtár, mely a jogtudomány, a közigazgatás, a politika, illetve a 20. század egyetemes történetének szakanyagát gyűjti elsősorban, vagy a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat, amely statisztikai anyagot gyűjt, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, mely elsősorban szociológia tárgykörébe tartozó szakanyagot gyűjt, illetve a Hadtörténeti Intézet Könyvtára, mely a hadtudományok szakanyagát gyűjti elsősorban.

Társadalomtudományok tekintetében főként az Országos Széchényi Könyvtár, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, az Országgyűlési Könyvtár, illetve az egyetemi könyvtárak, valamint a speciális, szakterületekhez köthető gyűjtemények jöhetnek elsősorban számításba.

A könyvtári kutatómunkához különböző bibliográfiák, adatbázisok és katalógusok állnak rendelkezésünkre. A bibliográfia kiadványok egy-egy témára vonatkozó források és feldolgozások rendszerezett gyűjteményét találjuk meg. *A katalógusok* a könyvtári anyag bibliográfiai adatokkal és raktári jelzettel is ellátott rendszerezett forrásai, melyek többféle módon tarthatják nyilván a könyvtári anyagot. A klasszikus cédulakatalógus lehet betűrend szerinti vagy tárgyszavas. A tartalmi nyilvántartás eszköze az ETO rendszer (Egyetemes Tizedes Osztályozás), mely számok rendszerével írja le az egy tudományhoz és azon belüli szakterületekhez való tartozást. (például: Társadalomtudomány, szociológia, szervezetszociológia, stb.)

Könyvtárak szolgáltatásairól és állományáról az interneten is tájékozódhatunk, hiszen az informatika fejlődése a könyvtárak tevékenységére és használatukra forradalmasító hatással volt. Nem csak a hagyományos könyvtárak állományának áttekintése és szolgáltatásainak igénybevétele vált lehetővé az interneten keresztül, de kialakult a könyvtár egy új formája, az *e-könyvtár*. A Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) gyűjtőkörébe csak magyar nyelvű vagy magyar, illetve közép-európai vonatkozású tudományos, oktatási vagy kulturális célokra használható dokumentumok tartoznak. Gyűjteményéből 2004-ben kivált az Elektronikus Periodika Archívum (EPA), amely az e-folyóiratok szolgáltatása mellett leírja az interneten hozzáférhető magyar, vagy magyar vonatkozású időszak kiadványokat, és ezek adataiban

keresési lehetőséget is biztosít.

A könyvtárak közös adatbázisokat is létrehoztak. Ezek közé tartozik a MOKKA (Magyar Országos Közös Katalógus) vagy a VOCAL, illetve a KözEIKat (Közös Elektronikus Katalógus), Magyar és Nemzetközi Cikk adatbázisa. Elérhetőségeik: www.mokka.hu www.vocal.lib.klte.hu/kereses www.kozelkat.iif.hu www.w3.oszk.hu/manci

Az elektronikus katalógusokban már nincs jelentősége a különböző katalógus típusoknak. A dokumentumok bármely rendelkezésre álló adat alapján kereshetőek, és esetenként magának a keresett műnek a teljes szövegéhez, a szöveg egy bizonyos részletéhez, illetve a borító és a tartalomjegyzék megismeréséhez is hozzáférhetünk. Ha ezekben az adatbázisokban a lehető legpontosabban megfogalmazott és elegendő számú kereső információt használunk, esetleg abban az esetben is, ha pontos szerzőt és/vagy címet nem tudunk, viszonylag gyorsan és eredményesen találhatjuk meg azoknak a műveknek a körét, melyek a kutatás sikeres elindításához nélkülözhetetlenek.

A könyvtárak mellett a **levéltárak** jelentik a kutató számára a legfontosabb közgyűjteményeket.

A levéltár olyan intézmény, amely maradandó értékű, a folyó ügyintézésrel való közvetlen kapcsolatukat már elvesztett iratok tartós megőrzésének, szakszerű feldolgozásának és rendeltetésszerű használatának biztosítását látja el. A levéltár és az **irattár** között szoros kapcsolat van. Mivel a levéltárak az irattárakból alakultak ki, sok nyelvben nincs is külön szó a két fogalom megjelölésére. A két intézmény között azonban vannak lényeges *különbségek* is: míg az irattár egy szerv, vagy legfeljebb jogelődjének összes iratát őrzi meghatározott ideig, addig a levéltár a számára meghatározott illetékességi vagy gyűjtőkörön belül a különféle szervektől, illetve magánszemélyektől átvett maradandó értékű iratokat őrzi, általában állandó jelleggel.

Gyűjtőkörük alapján megkülönböztetünk *általános és szaklevéltárakat*, melyek közül az általános levéltárak az országos hatáskörű szervek, illetve a megyék, városok területén működő szervek iratanyagát gyűjtik, a szaklevéltárak pedig meghatározott szakterület vagy szerv iratanyagát, például a KSH levéltára. Terület alapján megyei, városi, intézményi levéltárak lehetnek. A fenntartó alapján lehetnek állami (OSZK), önkormányzati (Baranya Megyei Önkormányzat Levéltára), egyházi (Pécsi Püspökség Levéltára), jogi személy által fenntartott (MTA, ENSZ) levéltárak. Illetve lehetnek anya- és fióklevéltárak.²⁷

²⁷ Kőfalvi Tamás, Mészáros Márta, Ónodi Márta: Közgyűjteményi ismeretek. Budapest, 2007. Nemzeti Tankönyvkiadó. 200-203. o.

A levéltárak legfontosabb feladatai közé tartozik a meglévő iratanyag védelme, őrzése, rendezése, a gyűjtőkörükbe tartozó szervek irattárának ellenőrzése, iratanyag átvétele, adatszolgáltatás nem kutatók részére, illetve tudományos kutatás céljára, levéltári kiadványok megjelentetése, részvétel a közművelődési munkában. Sokoldalú feladataik alapján *a levéltárakat igazgatási feladatokat is ellátó tudományos intézményeknek tartjuk, melyek a közművelődést is szolgálják*. Tevékenységüknek többféle törvényi követelménynek kell megfelelnie, mint például a levéltári törvény²⁸ az adatvédelmi törvény, vagy az iratkezelési szabályzat. Az adatvédelmi törvény célja annak biztosítása, hogy személyes adatával mindenki maga rendelkezzen. Definiálja a személyes adat, a különleges adat és a bünygyi személyes adat fogalmát. Ha a törvény másként nem rendelkezik, a személyes adatot tartalmazó levéltári anyag az érintett halálzási évét követő harminc év után válik bárki számára kutathatóvá.²⁹

A levéltári törvény a levéltárakat *közlevéltárakra és nyilvános magánlevéltárakra* osztotta.

A közlevéltárak veszik át és őrzik meg kizárólagos joggal az illetékességi körükbe tartozó szervek nem selejtezhető köziratait. A tizenöt évnél régebben keletkezett, államtitkot vagy szolgálati titkot tartalmazó, nem selejtezhető köziratokat a minősítő által meghatározott érvényességi idő lejártát követő naptári év végéig kell az illetékes közlevéltárnak átadni. Nyilvános magánlevéltárat létesíthet olyan természetes személy, illetve olyan nem közfeladatot ellátó szerv, amely maradandó értékű iratokkal rendelkezik, és vállalja a levéltári törvényben foglalt követelmények teljesítését. (Szakszervezetek központi levéltára, Evangélikus Országos Levéltár). Általános levéltárat csak törvény létesíthet, illetve szüntethet meg.

Az információs társadalom kialakulása a levéltárak számára is a megújulás, átalakulás kényszerét jelenti. Az iratképző szervek jelentős részénél csökken, vagy megszűnik a papír alapú iratképzés, a dokumentumok digitális formában keletkeznek, és tárolásukra is ebben a formában kerül sor. Különböző okokból a hagyományos anyag egy részét is digitalizálják. A rossz állapotban lévő, vagy nagy értékű, védendő dokumentumok állagának megőrzése és kutathatóságuk egyidejű biztosítása érdekében ezeket igyekeznek digitalizálni, a fényképek, mozgóképek hangfelvételek pedig ma már egyre inkább ebben a digitalizált formában keletkeznek.

²⁸ 1995. évi LXVI. törvény a történelmi múlt megismerésének elsődleges forrásául szolgáló, illetőleg a közfeladatok folyamatos ellátásához és az állampolgári jogok érvényesítéséhez nélkülözhetetlen, a nemzet kulturális örökségének részét képező levéltári anyag védelmének, folytonos gyarapításának és használatának alapvető szabályairól.”

²⁹ További fontos vonatkozó jogszabályok: 1992. évi LXIII. Törvény a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról, 10/2002. (IV. 13.) NKÖM rendelet a közlevéltárak és nyilvános magánlevéltárak

A *digitalizálás* nem csak a tárolt iratok jellegében, de a digitális és hagyományos anyagok nyilvántartásában is jelentkezik. Végül, de nem utolsó sorban az ügyfelek és a kutatók kiszolgálásában is áttörést jelent a digitalizálás és az informatika összes lehetősége. Adatokat és anyagokat lehet e-mail-ben kérni, az ügyfélszolgálattal az interneten keresztül is lehet kapcsolatot tartani. Az ügyfelek számára biztosítható gyors adatszolgáltatás, illetve a kutatók interneten keresztül történő kiszolgálásának lehetősége, és az anyagokhoz való hozzáférés új lehetőségei következtében, lassan megváltozik a levéltáraknak a laikusok részéről dohos, csak elvetemült kutatók által látogatott, zárt intézményként való értékelése.

A levéltári anyagot különböző szempontok alapján lehet csoportosítani.

A közlés jellege alapján lehet iratanyag és nem irat jellegű anyag (térkép, terv, kotta, hang, fénykép, filmanyag). Belső összefüggése alapján lehet szerves (a levéltári anyagok olyan együttese, amelynek minden tagja között – az anyagot képző szerv vagy személy azonossága révén – szerves kapcsolat van), illetve szervetlen (levéltári anyagok olyan együttese, melynek több képzője volt, a tagok között nincs kapcsolat, gyűjtemény jellegű levéltári anyag).

A levéltárak az állományukban lévő, illetve folyamatosan gyarapodó iratanyagot részint az anyag jellege alapján különböző levéltári egységekre osztják, részint pedig, az anyag tárolási sajátosságainak megfelelően, raktári egységeket alakítanak ki.

A levéltári egységek a következők: fondcsoport, fond, állag, sorozat, (alsorozat, kútfő,) tétel, ügyirat, ügyiratdarab, egyes irat. Az alapvető levéltári egység a fond. A szerves fondba valamely szerv működése során nála keletkező, vagy hozzá érkező és rendeltetészerűen nála maradó iratok együttese tartozik. A gyűjteményes fondban különböző helyeken keletkezett, de bizonyos szempontból összetartozó dokumentumokat, például fényképeket, vagy térképeket sorolnak egy helyre.

A levéltárak használatát és az anyagukban való tájékozódást megkönnyítendő céllal a levéltárosok különböző segédleteket készítenek részint belső használatra, az anyag nyilvántartásának, kezelésének, feldolgozásának céljából, részint a kutatók számára.

A levéltári kalauz az intézmény történetét tárgyalja, illetve leírja a nagyobb levéltári egységeket.

A fondjegyzék a legfontosabb tájékoztatási és nyilvántartási segédlet, mely országosan egységes rendszerben csoportosítja egy-egy intézmény anyagát. A kutató ebből tudja megállapítani, hogy

tevékenységével összefüggő szakmai követelményekről, 335/2005. (XII. 29.) kormányrendelet a közfeladatot ellátó szervezetek iratkezelésének általános követelményeiről.

egy-egy intézményben milyen anyagot őriznek. A fondjegyzék tartalmazza a fond törzsszámát, címét, évkörét, tárgyát, terjedelmét, levéltári tagolódását, rendszerét, rendezettségét, selejtezettségét, segédlettel való ellátottságát, kutatásának módját, közzétettségét és a rá vonatkozó irodalmat.

A levéltári útmutató és levéltár ismertetés nyomtatásban megjelenő tájékoztató anyagok. Az útmutató összefoglaló, az ismertető pedig részletes, elemző információkat ad a levéltári anyagról.

Az ismertető leltár szintén részletes, közzétételre szánt, állagszintű segédlet, mely általában csak az intézmény anyagának egyes részeiről készül. Legfontosabb adata az állag tárgya, melyet részletesen leír.

Az alapszintű tematikai leltár bizonyos témára vonatkozó forrásanyagot mutat be, esetleg több fondra, vagy levéltárra vonatkozóan.

A raktárjegyzék feltünteti a fond vagy állag nagyobb levéltári egységekre való tagolódását, raktári helyét és tárolási módját (doboz, csomó, kötet).

A konspektus a legkisebb levéltári anyag szintjén készül, összefoglaló segédlet.

A repertórium általában csak az intézmény anyagának egyes részeiről készül (fond), összefoglaló segédanyag, mely magában foglalja a fondba (állagba) tartozó tárgyi egységeket és a legkisebb raktári egységeket, és közli ezek egymáshoz való viszonyát.

A legrészletesebb információkat az egyes iratokról készült darabszintű segédletek tartalmazzák. Ilyen például a *lajstrom*, mely egyes iratokról készül, összefoglaló jellegű segédlet, mely pontos tárgymeghatározást tartalmaz, például: tanúvallatási jegyzőkönyv, vagy XY levele YZ-hez, stb. Hasonló jellegű a *regeszta* is, mely részletező módszerű, egyes iratokról, ügyiratokról, vagy jegyzőkönyvek napirendi pontjairól készült segédlet. Az irat tartalmát is összefoglalja, valamint a benne szereplő adatokat, illetve leírja az irat külső jellemzőit (anyaga, mérete, alakja, nyelve, stb.) Leggyakrabban egy-egy kutatási témában készülnek regeszták, ahol a válogatás alapja különböző lehet (tartalom, időrend, irattípus, stb.)

A felsorolt segédletek lényegében különböző típusú leltáraknak tekinthetők. A kutatók munkáját ezek mellett mutató rendszerű segédletek, helynévmutató, személynévmutató, tárgymutató, is megkönnyítik.

A levéltárak fondjegyzékei és más kutatási segédletei részint nyomtatott formában, részint az interneten elektronikus formában mindenki számára elérhetőek. Ugyanakkor a levéltári kutatáshoz engedélyt kell kérni, feltüntetve a kutató személyes adatait és a kutatási témát is. Az

engedélyt a levéltár igazgatója adja ki. A könyvtárak anyagával szemben a levéltárak bizonyos dokumentumainak kutatása, illetve közzététele korlátozás alá eshet.³⁰ A levéltárak internetes oldalain előzetesen lehet tájékozódni a kutathatóság feltételeiről, illetve megtudhatjuk, hogy az általunk választott témához milyen anyagokat találhatunk a levéltár állományában, esetleg ezek közül mi az, ami digitalizált formában online elérhető.

Levéltári kutatás megkezdése előtt célszerű átnézni a témára vonatkozó szakirodalmat, annál is inkább, mivel ebben is szerepelhetnek levéltári hivatkozások. A levéltárban feltétlenül tájékozódni kell a különböző segédletekről, ez a biztosítéka annak, hogy a ki tudjuk választani, és meg tudjuk kapni a számunkra szükséges anyagokat. A kutatás során pedig, mint egyébként minden más kutatás esetében is pontosságra kell törekedni, a hivatkozások és a későbbi kutatások szempontjából is fontos, hogy a levéltári jelzeteket korrekt módon jegyezzük fel.

A kutatáshoz kutatási engedélyt kell kérni az intézmény igazgatójától, majd pontosan ki kell tölteni a kéréslapot. A kutatási korlátozás alá eső anyagok vonatkozásában a kutató kérésére a levéltár kérhet felmentést az illetékes szervtől. A korlátozás alá nem eső anyagról térítés ellenében másolatot lehet készíteni. A levéltárak között, ugyanúgy, ahogy a könyvtárak között is, lehetséges a kölcsönzés. Más településen található levéltárba tehát nem kell feltétlenül elutazni, a kölcsönkért anyag a kölcsönző levéltár kutatótermében hozzáférhető.

Elektronikus levéltárak esetében természetesen az internetre titkos anyagok eleve nem kerülnek fel, bár még az adatok felhasználhatóságáról így is vita folyik.

Az elektronikus levéltárak kapcsán fontos tisztázni, hogy a fogalom kettős jelentésű: jelentheti az elektronikus levéltárat, mint intézményt. Ez esetben az elektronikus levéltár olyan intézmény, mely az elektronikusan és/vagy hagyományos módon keletkezett dokumentumokat elektronikus formátumban őrzi és feldolgozza. Vagyis a folyamatos ügyintézésből kivont, jogszabályi vagy a levéltár fenntartója által meghatározott egyéb követelmények alapján nem selejtezendő (elektronikusan vagy „hagyományosan keletkezett”) ügyiratokat őrzi. Jelentheti a hagyományos levéltári struktúra tevékenységének kiszélesedését, az elektronikus ügyiratok tárolásának a hagyományos levéltári struktúrába történő integrálását. A levéltár (akár hagyományos, akár elektronikus, bármely jelentéstartalom szerint) nem csupán a fenntartó követelményeinek, de a vonatkozó jogszabályoknak is meg kell, hogy feleljen (pl. adatvédelem és adatkezelés, illetve az

³⁰ Kőfalvi Tamás, Mészáros Márta, Ónodi Márta: Közgyűjteményi ismeretek. Budapest, 2007. Nemzeti Tankönyvkiadó

adatkezelési jogosultság kérdése). 1. Az elektronikus iratformátum elterjedése nem levéltári kérdés. Elsősorban közigazgatási, illetve köz és magánjogi probléma. A levéltár, mint intézmény, szolgáltatást végez. E szolgáltatás része lehet az elektronikus dokumentumok és/vagy a hagyományos dokumentumok elektronikus archiválása. A levéltár azonban a szolgáltatás kialakításának nem kezdeményezője, hanem végrehajtója, illetve – korlátozottan – szakmai tanácsadója lehet csak. 2. Ha a közszolgálat, illetve a gazdasági élet szereplői az elektronikus formátumban történő dokumentumkezelés elkötelezettjei, akkor az elektronikus levéltárak létrehozása vagy az elektronikus levéltári szolgáltatásnak a meglévő levéltári struktúrába való integrálásának kereteit ehhez az államnak meg kell teremteni. 3. Az elektronikus formátumok iratári elterjedésének előnyei: gyorsabb ügyintézés az állampolgárok számára, költségtakarékosabb rendszer az állam számára, gyorsabb és gazdaságosabb ügyintézés a gazdasági szereplők számára. 4. Az elektronikus formátumok levéltári elterjedésének előnyei: nagyobb kutatói szabadság a tudományos kutatók részére, raktár kapacitási problémák radikális csökkenése a levéltárakban, mely hosszabb távon költségmegtakarítást is jelent.³¹

Meglehetősen összetett feladatokat látnak el a szintén közgyűjteményekként működő **múzeumok** is, melyek közművelődési jellegük mellett tudományos műhelyekként is működnek. A nemzeti és egyetemes kultúra forrásait gyűjtik, restaurálják, megőrzik, és tudományos feldolgozás eredményeként közzéteszik. Csoportosíthatjuk őket fenntartójuk és szakmai besorolásuk szerint. Fenntartójuk lehet az állam, az önkormányzatok, magán- vagy alapítványi fenntartók, illetve az egyházak. Szakmai szempontok alapján lehetnek országos múzeumok, országos gyűjtőkörű szakmúzeumok, megyei múzeumok, regionális múzeumok és tematikus szakmúzeumok. Illetve lehetnek közérdekű muzeális gyűjtemények – helytörténeti, intézménytörténeti, személyhez kötődő, tematikus szakgyűjtemények, vallási és egyháztörténeti gyűjtemények, valamint közérdekű muzeális kiállítóhelyek – emlékházak, emlékparkok, kastélyok, tájházak, galériák. A múzeumok ma már a világhálón keresztül is látogathatók, anyaguk felhasználható. A digitális technika nemcsak azt teszi lehetővé, hogy a múzeumban járva, a kiállítási anyag és a hozzá kapcsolódó információk interaktív módon álljanak a közönség rendelkezésére, de azt is megtehetjük, hogy egymástól nagy földrajzi távolságokra elhelyezkedő múzeumok anyagával egyszerre ismerkedhessünk az interneten, vagy a múzeumok CD kiadványaiban. A múzeumok anyaga jól egészíti ki a többi közgyűjtemény kutatási anyagából nyerhető ismereteinket.

³¹ Csóti Csaba: Úton az elektronikus levéltár felé. 2006. www.dmslabor.hu

A közgyűjtemények különböző típusai nagyon sokszor nem különülnek el mereven egymástól, egy-egy intézmény egyidejűleg különböző jellegű gyűjteményekkel rendelkezhet, különböző funkciókat tölthet be. Az OSZK például egyszerre könyvtár és múzeum, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum egyszerre rendelkezik könyvtárral, levéltárral és múzeummal, de a Bűnügyi és Rendőrségtörténeti Múzeum, a Közlekedési Múzeum, a Néprajzi Múzeum, a Petőfi Irodalmi Múzeum, stb. mindegyike mellett találunk legalább könyvtárakat is.

A könyvtárak, levéltárak és múzeumok a tudományos kutatás forrásainak legfontosabb lelőhelyei.

Fogalmak:

Könyvtár – Közkönyvtár – Szakkönyvtár – e-könyvtár

Katalógus – e-katalógus - Bibliográfia

Levéltár - Irattár

Levéltári egységek – Levéltári segédletek

Múzeum

Kérdések:

Melyek a tudományos kutatások forrásainak legfontosabb őrzőhelyei?

Mely könyvtárak gyűjtik elsősorban a jogi, közigazgatási, politikai szakanyagot?

Mit tartalmaz a katalógus?

Mi az e-könyvtár?

Mi a különbség a könyvtári és az e-katalógus között?

Milyen közös könyvtári adatbázisokat ismer?

Mi a különbség a levéltár és az irattár között?

Milyen levéltári egységeket ismer?

Milyen levéltári segédletek segítik a kutató munkáját?

2.4. A társadalomtudományok legfontosabb forrásműfajai

Levéltári források: akta, jegyzőkönyv, levél, parlamenti napló

Informatív források: sajtó, plakát, röplap

Jogi források: jogszabályok, törvények, rendeletek, határozatok, utasítások

Statisztikai források: népszámlálások, összeírások, felmérések, szakmai statisztikák

Elbeszélő források: memoár, napló, életrajz, önéletrajz

A forrástípusok legtöbbjét magunk is generálhatjuk különböző tudományos módszerekkel a kutatások során.

Levéltári források

Az **akta** római eredetű kifejezés, eredetileg a közhivatalok iratairól vezetett lajstrom neve volt. Három részből áll, bevezetője tartalmazza a címezést, rendelkező részében található maga a közlés, mely előkészít, vagy lefolytat egy jogügyletet, majd végül a kelteztést, pecsétet, aláírást találjuk benne. Az akta értékelése szempontjából fontos tudnunk, milyen, vagy milyen volt a hivatalszervezet jellege, amikor az akta létrejött, illetve konkrétan milyen hivatal keretei között keletkezett.

Ügyirat az ugyanazon ügyre vonatkozó iratok együttese. Az ügyiratdarabok egymással összefüggésben válnak érthetővé, nem önmagukban álló iratok. Az iratok között való eligazodást különféle segédletek, így az iktatókönyv, mutatókönyv és a sortárkönyv szolgálják.

A **levél** távollevő személynek szánt, általában magánjellegű, bizalmas természetű írásbeli közlés. A levél és az akta tartalma és stílusa is különbözik, néha azonban elmosódik a határ a két irattípus között. A hivatalos levelek aktának tekinthetők, illetve azoknál a magánleveleknél, amelyek esetében a levélíró és a címzett között alá-fölérendeltségi viszony áll fenn, a levél hivatalos jelleget ölthet, akta jellege lehet. Ugyanakkor csak formailag tekinthetők levélnek a sajtóban megjelenő ügynevezett nyílt levelek, melyek tulajdonképpen a nyilvánosságnak szóló közérdekű információkat tartalmazó írások.

A **jegyzőkönyvek** belső ügyviteli iratok, melyek a kollegiális (tanácskozó testülettel rendelkező) hivatali rendszer kialakulásával terjedtek el. A különböző testületek, kormányzervek, megyék városok testületei tevékenységét dokumentálják. Folyamatos feljegyzések, melyek iratok sokaságát tartalmazzák. Az állami szervek tevékenysége során keletkező jegyzőkönyvek

közokiratnak minősülnek, formai jellemzőiket, alakításukat, jogszabályok határozzák meg. A jegyzőkönyvek adatai, mivel többnyire hitelességükhöz nem fér kétség, nagyon fontos források, rendkívül sok, máshol nem hozzáférhető adatot tartalmazhatnak.

A **parlamenti napló** tulajdonképpen a jegyzőkönyv egy sajátos műfaja. Az egyszerű jegyzőkönyvtől abban különbözik, hogy amíg az előző az események, adott esetben a parlamenti ülések vázlatos leírását jelenti, a napló az ülések szó szerinti, gyorsírói jegyzőkönyve.

Jogi források

Az államhatalmi és államigazgatási szervek **jogszabályokat** alkothatnak, melyek normatív módon határozzák meg az állampolgárok jogait és kötelességeit. A jogszabályok hierarchikus viszonyban vannak egymással. Az alkotmánnyal nem lehet ellentétben egyéb törvény, a rendelet nem lehet ellentétes a törvénnyel. A nagyobb hatáskörű szervek jogszabályaival ellentétes jogszabályt nem alkothat a hierarchiában lejjebb elhelyezkedő szerv. A legmagasabb szintű szabályozás, az **alkotmány**, illetve a **törvények** megalkotásának és módosításának joga a legfőbb államhatalmi szerv, a parlament kezében van.

Törvénykönyv – **kódex** - kodifikáció a hatályos törvények bizonyos körét magába foglaló jogszabályrendszer megjelölt formáját jelenti, esetenként a rájuk vonatkozó végrehajtási utasításokkal együtt. (pl. BTK, PTK)

A **rendeletek** alacsonyabb szintű jogszabályok, melyek nem állhatnak ellentétben a törvényekkel. Lehetnek például kormányrendeletek, miniszteri rendeletek, országos hatáskörű szervek rendeletei, önkormányzati rendeletek.

A normatív határozatok és utasítások is lehetnek jogszabály jellegűek, ha testület bocsátja ki őket. A törvények **végrehajtási utasításai** az utasítások speciális formáját jelentik, melyek elősegítik a törvények egységes értelmezését és alkalmazását, és általában azokkal együtt, egységes szerkezetben hozzák nyilvánosságra.

A jogforrások kihirdetésének, nyilvánosságra hozatalának meghatározott módja van, erre a célra hivatalos lapok, a közlönyök szolgálnak. A közlönyök, illetve a törvénykönyvek a jogi források legfőbb lelőhelyei.

Statisztikai források

A **statisztika** a társadalmi-gazdasági élet tömegesen előforduló jelenségeinek és folyamatainak számadatok révén történő feltárása, leírása és elemzése, s mint ilyen, a társadalomtudományok fontos segédtudományának tekintendő. A statisztikai források, különböző összeírások,

népszámlálások, bizonyos szakmai szempontok alapján kialakított adatbázisok, információk jelentős halmazát tartalmazzák, melyek között bizonyos kvantitatív módszerekkel tudunk összefüggéseket keresni, illetve nagyszámú információ esetén az adatokat átláthatóvá, csoportosíthatóvá tenni.

A statisztika két ága a *leíró statisztika és a statisztikai következtetések*, „A leíró statisztika eszköz az adatok kezelhető alakban való leírásához. A statisztikai következtetések pedig abban nyújtanak segítséget, hogy megfigyeléseink alapján következtetéseket tudjunk levonni: ez általában azt jelenti, hogy valamely alapsokaságra vonatkozóan következtetünk egy belőle vett minta tanulmányozása alapján.”³²

A statisztikai források, azok adatbázisa meglehetősen óvatosságot kívánnak. A minták kiválasztásában, az összefüggések keresésének szempontjaiban, az adatfelvétel szempontjainak meghatározásában a kutató önkényesen járhat el. A statisztikai források értéke ennek következtében igen változó lehet, így általában nem önmagukban, hanem más források és módszerek együttes alkalmazásával segítik egy-egy probléma megválaszolását. A statisztikai források ugyanakkor megkerülhetetlenek, megfelelő módszerek alkalmazásával az általunk, az empirikus kutatások módszereivel kialakított adatbázisok, illetve a nyomtatásban vagy az interneten rendszeresen megjelenő statisztikák az információk gazdag tárházát jelentik számunkra. Az Európai Unió országaira vonatkozó statisztikák a www.epp.eurostat.ec.europa.eu/portal oldalon érhetőek el, a hazai statisztikai lapok közül például a www.gki.hu vagy a www.portal.ksh.hu tartalmaz Magyarországra vonatkozó adatbázisokat, illetve szakmai adatbázisokat is találhatunk az interneten. Ilyen például a rendőrségé a www.police.hu/statisztika honlapon.

Informatív források

Az informatív források, a nagyon sokszínű *sajtó, a plakát és a röplap*, funkciója, ahogy a nevükben is benne van, az információk átadása, a figyelem felkeltése valami iránt. A sajtótermékek és a röplapok között inkább terjedelemben és stílusban van eltérés, a plakát funkciójában is különbözik. Képi elemekkel operáló propagandaeszköz elsősorban.

A sajtóban a BBC újságírói kódexe alapján „a hír szent a vélemény szabad”. Persze elvileg, hiszen ezt a forrásműfajt befolyásolják leginkább a piaci viszonyok, hiszen a sajtótermékeket el

³² Babbie, Earl: u. o. 495. o.

kell adni. A plakátokkal és rölapokkal kicsit más a helyzet, általában velük, az ő segítségükkel szeretnének valamit eladni. A sajtó forrásértékét emeli, hogy a napi életet tükrözi, bár nem ad róla teljes képet, forrásértékéből viszont levon, hogy politikai, gazdasági, egyéni, szakmai, stb. érdekek alapján befolyásolható. Ebben az esetben a hír már nem szent, kételkedve kell fogadni, információit többszörösen célszerű ellenőrizni, s a fizetett, befolyásolt, esetleg megfélemlített újságíró véleménye pedig nem szabad, nem objektív tényeken alapuló, saját meggyőződésből születik.

Elbeszélő források

Az ***emlékirat /memoár*** a szerző személyes életéről, élményeiről számol be. Általában a közéletben, bizonyos szakmában, a tudományban jelentős szerepet játszó személyiségek folyamodnak ehhez a műfajhoz, mintegy összegezve tevékenységüket és azokat az eseményeket, amelyeknek tanúi, szereplői voltak. Mivel az emlékiratok utólagos visszatekintések egy életre vagy egy életműre, sok lehet bennük a pontatlanság, és természetesen nem mentesek bizonyos szubjektív öngazolástól sem. Ezek a tényezők rontják forrásértéküket, ugyanakkor nagyon sok olyan információt tartalmazhatnak, melyeket más forrásokból, és mástól, mint az érintett személy, nem tudunk megszerezni.

Az emlékirattal szemben a ***napló*** nagyobb pontosságot mutat. Kronológiai sorrendben közli a történéseket és a szerző velük kapcsolatos esetleges véleményét, érzéseit, intuícióit is lejegyzik. Nem a közönségnek készül, ezért sokkal nagyobb őszinteség, s ennél fogva, magasabb forrásérték várható tőle.

Az ***önéletrajz*** az emlékirattal szemben a szerző saját életének mozzanatait állítja a középpontba. Sokféle lehet. Irodalmi alkotásként jelentős személyiségek életrajzait tartjuk számon, de magunk is készítünk hivatalos formában, akár többször is életünk során, különböző szempontokat figyelembe véve önéletrajzot. Ezek egy része személyi anyagokban, irattárakban fellelhető, tényszerű információkat tartalmaz, forrásértéke jelentős.

Az önéletrajztól különbözik az ***életrajz***, amit azonban nem a főszereplő, hanem valaki más ír. Élményszerű akkor lehet, és akkor tartalmazhat más hol nem található információkat, ha a szerző a főhős kortársa, de kutatási adatok alapján utólag is lehet valakiről életrajzot írni.

A különböző elbeszélő forrásműfajok nem különülnek el mereven egymástól, sokszor nagyon nehéz tisztán meghatározni a műfajt, például, hogy emlékiratról vagy önéletrajzról van-e szó.

A könyvtárakban, levéltárakban található forrásokon kívül magunk is termelünk a kutatás

során felhasználható, legkülönbözőbb műfajú forrásokat. Ezek lehetnek *jegyzőkönyvek, esetleírások, az empirikus kutatás során létrejövő adatbázisok, interjúk, visszaemlékezések, statisztikai adatbázisok.* Bármelyikük felhasználása során két fontos szempontot kell szem előtt tartani. Az egyik, hogy egy információ nem információ, a másik pedig, hogy minden információt sokoldalúan ellenőrizni kell. Ez a záloga annak, hogy munkánk ne kártyavár legyen, hanem hipotéziseink, majd az azokból kinövő kutatási eredményeink kiállják az érvényesség próbáját.

Fogalmak:

Levéltári források – Informatív források – Jogi források – Statisztikai források – Elbeszélő források

Az empirikus kutatások során generálható forrásműfajok

Kérdések:

Milyen forrásműfajokat ismer?

Sorolja fel és határozza meg az egyes forráscsoportokba tartozó forrásműfajokat?

Mely forrásműfajok azok, amelyeket magunk is generálhatunk kutatásaink során?

2.6. A tudományos munkák legfontosabb műfajai

Absztrakt

Az absztrakt egy tudományos publikáció, tanulmány, monográfia, rövid tartalmi összefoglalása. Tartalmaznia kell a vizsgált probléma ismertetését, a témaválasztás és az alkalmazott módszer indoklását, a kutatás várható eredményét és felhasználhatóságát.

Az absztrakt a tudományos kutatások produktumai között azért foglal el sajátos helyet, mert általában még az előtt születik, hogy maga a tudományos munka elkészült volna. Konferenciák előtt az előadóktól gyakran kérnek absztraktot az ott a későbbekben bemutatandó, majd nyomtatásban is megjelenő előadásukról, ráadásul általában meghatározott, 200-300 szavas terjedelemben. Ezeket azután általában külön kis kötetben, vagy az interneten keresztül meg is jelentetik és a konferencia résztvevői számára hozzáférhetővé teszik.

Ebben az esetben természetesen, ha még nem kész maga az előadás, mely írásos formában tanulmánynak felel meg, célszerű elsősorban a témaválasztás és az alkalmazandó módszer

leírására koncentrálni, s várható eredményt inkább hipotézis formájában megfogalmazni.

A könyvkiadók is sokszor kérnek absztraktot a szerzőktől, mely akár magában a könyvben, akár a könyv borítóján, akár a könyv reklámozása során különböző kiadványokban napvilágot láthat.

Az absztrakt megírása során, már csak terjedelmi okokból is, fontos röviden és tömören fogalmazni, annyit írni, amennyi minden valószínűséggel meg is valósul a munka befejezésével.

Rezümé

A rezümé abban különbözik az absztrakttól, hogy azt egyfelől a kész tanulmány vagy monográfia ismeretében írjuk, akár saját magunk, akár más is írhatja a mi munkánkról, mint ahogy mi is írhatunk másokéről. Leíró jellegű tartalmi kivonat tulajdonképpen, nem célja az ismertett mű elemzése, pláne nem kritikája.

Tanulmány

A tanulmány egy résztéma részletes elemzése a rá vonatkozó alapvető források és feldolgozások alapján. A tanulmány írásának szabályai, vagyis hogy a témaválasztás indokolt, a vele kapcsolatos állítások pedig bizonyítottak és érvényesek legyenek, megegyeznek a monográfiák írásának szabályaival. Terjedelme a monográfiánál rövidebb, általában egy-két ívre tehető. A monográfiához hasonlóan jegyzetapparátus, bibliográfia, esetenként mellékletek egészítik ki.

Tanulmányokat általában tudományos és ismeretterjesztő folyóiratokban, szaklapokban, esetenként különnyomatban lehet megjelentetni. Ezek formai követelményeit (terjedelem, formátum, betűtípus, jegyzetapparátus helye lap alján vagy szöveg végén) a kiadó szabja meg.

Esettanulmány

Az esettanulmány a társadalomtudományok egyik kutatási módszere. Korábbi minták és merev protokollok követése helyett, az esettanulmány módszere mélységi és hosszirányú vizsgálatokat tesz lehetővé egy meghatározott esettel kapcsolatban. Lehetővé teszi, hogy az adatokat rendszeresen vizsgáljuk, adatokat gyűjtsünk, elemezzük az információkat és rögzítsük az eredményeket. Empirikus módszer – egy jelenség vizsgálata annak eredeti kontextusában. Az esettanulmány a 20. században vált önálló műfajjá, melyet először általában az orvostudományban alkalmaztak.³³

Az esettanulmány egy eset részletes elemzése, mely reális információkat ad egy szélesebb csoportról, de hasznos kiindulópontja lehet egy kutatási hipotézis megalkotásában, melyet az

³³ Yin, Robert, K.: Case Study Research. Design and Methods. Applied social research method series. Volume 5. Sage Publications. California. 2002. Lsd. Még: www.wikipedia.org/wiki/Esettenulum

esetek nagyobb számának vizsgálatával lehet igazolni.³⁴

Monográfia

A monográfia egy hosszabb lélegzetű tudományos mű (egy vagy több kötet), mondhatnánk a tudományos publikációk királynője, melynek kiadására általában könyv alakban kerül sor, és mely a választott téma átfogó, minden részletre kiterjedő feldolgozására vállalkozik.

A monográfia hosszú és alapos kutatómunka eredménye, mely egyaránt támaszkodik a korábbi, akár a szerző által, akár mások által végzett kutatások eredményeire és elsődleges forrásokra is. Bőséges irodalomból merít és további források tárházát gyűjti össze a későbbi kutatások számára. Bevezetőjében általában kitér a kutatás történeti előzményeire, megfogalmazza a körüljáráni szándékozott témát. Az alapvető források és feldolgozások, lehetőleg legszélesebb körére támaszkodva, a választott téma komplex elemzését adja, általában bemutatva és értékelve a témában már korábban született álláspontokat is.

A források sokszínűsége következtében a kutató a forráselemzés, a forráskritika és a források feldolgozásának egyidejűleg a legváltozatosabb módszereit használja következtetések kialakításához, bizonyításához és ellenőrzéséhez. A monográfia végén, általában a zárófejezetben megtaláljuk a tudományos következtetések összefoglalását.

Illusztrációiban és mellékleteiben nemcsak írásos (pl. dokumentum másolatok), hanem egyéb mellékleteket (grafikon, ábra, fénykép, térkép) is tartalmazhat. Szerkezete általában azt az elvet követi, hogy a mű elején található a tartalomjegyzék, a tartalmi rész végén pedig a bibliográfia, esetenként név és tárgymutató és a mellékletek.

Ha bármilyen témában mélyebb ismeretekre szeretnénk szert tenni, esetleg magunk is kutatni akarunk, mindenekeelőtt az alapvető monográfiákat kell elolvasnunk.

Recenzió

A recenzió egy adott tudományos mű részletes, általában rövidebb, bár nem kötött terjedelmű, kritikai ismertetése. Fő tartalmi részei közé nemcsak magának a műnek a rövid tartalmi ismertetése, de a recenzió írója, és esetleg más szerzők eltérő álláspontjának ismertetése és indoklása is. A recenzió célja ugyanakkor a tudományos közvélemény figyelmének felkeltése egy frissen megjelent munkára, vagy egy adott témával kapcsolatos új álláspont iránt.

³⁴ Dictionary of Sociology. Abercrombie, 1984. Hill&Turner. 34. o.

Fogalmak:

Absztrakt – Rezümé – Tanulmány – Esettanulmány – Monográfia - Recenzió

Kérdések:

Melyek a tudományos publikációk legfontosabb műfajai?

Milyen hasonlóságok és különbségek vannak az absztrakt, a rezümé és a recenzió között?

Milyen alapvető hasonlóságok és különbségek vannak a tanulmány és a monográfia között?

B) A RENDÉSZETTUDOMÁNY SAJÁTOSSÁGAI, TÁRGYA, MÓDSZERE ÉS MŰFAJAI

3. A társadalomtudomány és rendészettudomány viszonya

A lexikon meghatározása szerint, a *társadalomtudományok* (social sciences) „több tudományág, pl. szociológia, közgazdaságtan, politikaelmélet és földrajz közös elnevezése, amelyek mind tudományosan elfogadott módszerekkel vizsgálják a társadalom különböző oldalait: a társadalmi felépítést, piacot, hatalmat, ill. területi elhelyezkedést. A kutatás során adatokat gyűjtenek és dolgoznak fel, hogy feltevéseik vagy modelljeik helyességét ellenőrizzék. Bizonyos területeken, pl. a demográfiában és a társadalmi mobilitás tanulmányozásában ma már általánosan elterjedt a matematikai analízis. Ennek ellenére még sokan vitatják a társadalomkutatások tudományos voltát, mivel az organikus vagy élettelen anyagot tanulmányozó természettudósokkal szemben inkább az emberi viselkedésmintákat vizsgálják.”³⁵

A társadalomtudományokkal szemben megnyilvánuló szkepticizmus több forrásból táplálkozik. Magyarozatául szolgál, hogy hosszú évszázadokon keresztül, a filozófia és a kebelében megbúvó, majd onnan kiszakadó társadalomtudományok nem annyira az adott társadalom belső világát elemezték különböző szempontokból és módszerekkel, hanem az ideális társadalom megrajzolására törekedtek.

Szerepet játszik benne az is, hogy a társadalmi folyamatok, érdek- és értékviszonyok, jelenségek kutatója maga is tagja az adott társadalomnak, és éppen ezért nehezen tud megfelelni a tudóstól

³⁵ Cambridge Enciklopédia. Budapest, 1992. Mecenas. 1353. o.

elvárható objektív magatartásnak. Ha a tudományok fejlődését vizsgáljuk, látjuk, hogy még a természettudományok is nehéz küzdelem árán tudták csak magukat kivonni bizonyos ideológiai, politikai hatások alól. Gondoljunk csak Giordano Brunora, Galilleire, vagy Darwinra, milyen ellenállásba ütköztek felfedezéseik, még azután is, hogy igazolódtak elméleteik. Hogyne igyekeznének a különböző ideológiák és politikák befolyásuk alá vonni, sőt saját érdekükben felhasználni a társadalomtudományokat! Különösen érvényes ez minden olyan társadalomtudományra, amelynek tárgya a hatalom, és tárgya az emberek közötti viszonyok elemzése.

Nehezíti a társadalomtudományok helyzetét magának a kutatás tárgyának, az emberi társadalomnak a gyors változékonysága is. Természetes folyamat, hogy bármilyen tudományágról is legyen szó, a különböző tudós generációk folyamatosan meghaladják, kiegészítik és tökéletesítik egymás eredményeit. Ha természettudományos példát keresünk, jól illusztrálja az elmondottakat Euklidesz, Bolyai János, majd Einstein egymást cáfoló, meghaladó, kiegészítő és továbbfejlesztő elméleteinek egymásutánja, melyben nem játszik szerepet az időtényező, hiszen az univerzum maradt. Hogyan lehet viszont megragadni a tudomány eszközeivel mondhatni mozgásában, a folyton változó emberi társadalmat, vagy annak egy-egy összetevőjét, jellemzőjét? A társadalom kutatójának muszáj ezzel a feladattal megküzdenie, hozzásegítenie a társadalom tagjait ahhoz, hogy megértsék miben és hogyan élnek, mi történik velük és miért, hogyan tudnak alakítani helyzetükön.

„A társadalomtudományos elmélet a társadalmi élet szabályszerűségeinek leírására törekszik. Minden tudomány dokumentálása értékes tevékenység. A társadalmi szabályszerűségek valószínűségi jellegűek, és attól egy összefüggés nem lesz kevésbé valóságos, hogy egyes esetek nem illenek bele az általános rendbe. Tény tehát, hogy léteznek szabályok a társadalomban, a társadalomtudós pedig megfigyelheti ezeknek a szabályoknak a hatásait. Amikor a szabályok változnak, a társadalomtudós megfigyelheti és megmagyarázhatja ezeket a változásokat.”³⁶

A társadalomtudományok tárgyak és módszereik révén különülnek el egymástól. A mi problémánk szempontjából az volt az alapvető kérdés: „a társadalomtudományok sorában helye lehet-e egy sajátos tárgykörrel és módszertannal rendelkező rendészeti (rendőri, rendőrségi) diszciplinának, és ha igen, akkor ennek az új tudománynak milyen elméleti és gyakorlati

³⁶ Babbie, Earl: A társadalomkutatás gyakorlata. Budapest, 2003. Balassi Kiadó. 28-31. o.

követelményeknek kell megfelelnie?”³⁷

Kérdések:

Mivel foglalkozik a társadalomtudomány?

Milyen okokra vezethető vissza a társadalomtudományokkal szemben időnként megnyilvánuló szkepticizmus?

Melyek a társadalomtudományos elmélet feladatai?

Minek alapján különülnek el egymástól a társadalomtudományok?

3.1. A rendészettudomány tárgya és módszerei

A rendészettudomány integrált és integráló tudományként a fejlődés korai stádiumában van. Nagyjából erre jutott 2007-ben egy interdiszciplináris, nemzetközi szakértői csoport, mely „A rendészettudomány távlatai címmel” tanulmányt jelentetett meg a CEPOL felkérésére azzal a céllal, hogy kidolgozza a tudomány és a képzés, az oktatás és a kutatás összefüggéseit és európai dimenzióit.³⁸

A Rendészettudomány elnevezése a modern társadalomtudományokban nem kimondottan célszerű, mégis bizonyos értelemben már a 18. századtól létező tudománynak tekinthető. Akkor a kormányzás tudománya volt a Polizeiwissenschaft, mely tág értelmezésben átfogta az összes kormányzati feladatot. A francia Police és a német Polizei kifejezés előbb létezett, mint az e feladatok végrehajtására létrehozott szervezetek, melyeket általában a 18. században alapítottak. A szó eredeti jelentése a 15. században keletkezett, és a kormányzat és a közigazgatás feladatait illetve a polgári viszályok megelőzésével összefüggő tevékenységre alkalmazták.

Egyes európai országokban a 19. században váltakadémiailag elismert tudományággá, amelynek művelése az egyetemeken folyt.

A 20. században kormányzati jelentése kezdett eltűnni, és azt a kifejezést kriminológiai és kriminalisztikai jelentése váltotta fel. Az empirikus rendészeti kutatás Európában az 1970-es évek

³⁷ Finszter Géza: A rendészet elmélete. Budapest, 2003. KJK-KERSZÖV 9. o.

³⁸ Hans-Gerd Jaschke, Tore Björgö, Francisco del Barrio Romero, Cees Kwanten, Robin Mawby, Milan Pagon, A rendészettudomány európai távlatai. CEPOL Sorozat 2. szám. Bramshill, 2007. www.cepol.europa.eu

óta két úton fejlődik: a főiskolai/egyetemi oktatók által a rendőrségről szóló kutatások elvégzése, és maga a rendőrség által kezdeményezett kutatások révén.³⁹

A rendészettudomány nagyobb múlttal elsősorban az Egyesült Államokban rendelkezik, Európában talán Angliában, de különösen a volt szocialista országokban igen fiatal, formálódó diszciplinának tekinthető. Rövid történetének megalapozói olyan kutatók, akik például a jogtudományok, bűnügyi tudományok, a pszichiátria, pszichológia vagy a szociológia speciális nézőpontjából foglalkoztak a rendőrséggel. Kevés figyelem szentelődött a rendvédelem és a társadalom, illetve a rendvédelem és a hatalom viszonyának elemzésére is. Általánosságban elmondható, hogy „a rendőrség a tudományos érdeklődés árnyékos területén foglal helyet.” Kétségtelen tény, hogy mind a hatalom, mind a társadalom, a nyilvánosság szempontjából érzékeny kérdések vetődnek fel a rendvédelemmel kapcsolatban, ugyanakkor elgondolkodtató, hogy a társadalom érdekében és szolgálatában tevékenykedő rendvédelmet, és elsősorban a rendőrséget, a belbiztonságot érintő változások és változtatások a nyilvánosság kizárásával és tudományos megalapozottság nélkül mennek végbe.

Egy új tudományterület kialakításához megvannak tehát a tudományos előzmények, és létezik az a sürgető információhiány, melyre alapozva mind a rendvédelem szervezeti keretei, helye, szerepe a társadalomban, mind pedig tevékenységének minden aspektusa elemezhető és értékelhető, változtatható és jobbítható.

A rendészettudomány tárgya azon ismeretek összessége, amelyekre a rendőri vezetőknek szükségük van feladatuk ellátásához.

Azokat az ismereteket is felajánlja a demokratikus társadalomnak, amelyek a rendőrségi gyakorlat folyamatos figyelemmel kíséréséhez, és a rendészeti tevékenységi folyamatban való részvételhez szükségesek. *Európai megközelítésének lényegi eleme a szervezeti struktúrák, rendészeti filozófiák, munkafolyamatok és esettanulmányok összehasonlítása.*

Az összehasonlítás célja a rendészet területén az, hogy a rendészeti szféra információt szerezzen hasonló külföldi gyakorlatokról, hogy összehasonlítsa saját fejlődését másokéval, hogy egymás jobb megértését alakítsa ki Európában, hogy saját maga tevékenységeit jobban értse, és hogy elkezdje, vagy erősítse a nemzetközi szakértői szintű kommunikációt.⁴⁰

A rendészettudományt olyan tudományként definiálhatjuk, mint amelyik azzal foglalkozik, hogy,

³⁹ Jaschke, Hans Gerd: Rendészettudomány – Egy európai megközelítés.

⁴⁰ Jaschke, Hans Gerd: u. o.

milyen és milyennek kell lennie a rendőrségnek. A rendőrséggel, mint funkcióval, mint intézménnyel, és mint tevékenységgel is foglalkozik. Célja a rendészet, mint jelenség és kérdésselvetés szisztematikus tanulmányozása.

Egy ilyenfajta definíció előfeltétele a rendőrség elégséges egységes értelmezése: A rendőrség funkcionálisan alapvető feladatait a belső biztonság, a közbiztonság és különösen a veszély elhárítás, illetve a megelőzés és a bűnözés kontrollja területén teljesíti.

A rendőrségtudomány fejlődése a mai értelemben elválaszthatatlan a professzionalitástól és a rendőri munka tudományos megalapozásától. A rendőri tudomány alapja a különböző rendészeti tudományterületek integrációján nyugszik. A rendőrség központi jelentősége, a társadalom szubjektív és objektív biztonságára irányuló funkciója és az ehhez szükséges hatalomgyakorlás igazolja folyamatos, szisztematikus elemzését. Ez nem az egyes tudományágak izolált tartalmain, vagy a rendőrséghez közelálló területeken keresztül lehetséges, hanem csak inter- és transzdiszciplinárisan összefüggő, orientálódó és kutatást befolyásoló kulcskérdések feltételével. *Így integrálja a rendőrtudomány a rendőrséghez közelálló elméleti és természettudományos diszciplínák fontos részterületeit anélkül, hogy azok önállóságát érintené.* Ezzel függ össze a módszerek pluralizmusa. Mindegyik a megismerő érdeklődése szerint és a konkrét kérdésselvetésnek megfelelően követi a vonatkozó diszciplína sajátos alaplogikáját, kombinálja és adaptálja a megfelelő megismerési módszereket (empirikus társadalomkutatás, jogi értelmezés és bizonyítás, természettudományos kísérletek, stb.).

Lényegét tekintve a rendőrtudomány *egyfelől analitikus-empirikus jellegű*, s ennek megfelelően meg kell ragadnia, megértenie és megvilágítania a rendőrség minden aspektusát és összefüggését, másfelől *normatív jellegű*, és el kell jutnia különböző etikai, jogi és más értéktartalmakon keresztül a jó rendőrség koncepciójáig és munkájának optimalizációjáig – hogy meg tudja fogalmazni, milyennek kell lennie a rendőrségnek, milyen lehet, és milyennek nem szabad lennie. A rendőrtudomány gyakorlati használata a rendőri munka javítására, és ugyanígy a rendőrképzés és továbbképzés optimalizációjára használható, és egyszersmind ezek legitimálják a rendőrtudomány fejlődését. Egy új diszciplína kulcskérdései ennek megfelelően a jó rendőrség általános kérdésein túl, a következők lehetnek: Mi az alapja és hogyan működik a polgárbarát rendőrség egy demokratikus jogállamban? Mi a jogilag kifogástalan, demokráciának megfelelő, professzionális, hatékony rendőri tevékenység, és hogy lehet ezt biztosítani? Hogyan lehet, és milyen jogilag megengedett stratégiákkal az optimális információszerzést és feldolgozást

biztosítani?

Szükséges tehát egy tudományterületek feletti, integrált tudományos diszciplína, amelynek a rendőrség a tárgya, és elismert mind a rendőrségen belül, mind pedig a tudományok rendszerében. *A rendészettudomány alkalmazott tudomány, más tudományok összehasonlítási és módszertani mintáit követi.* A módszertan két fő megközelítést foglal magában: felülről lefelé tekintve közel áll a társadalomtudományok módszertanához. A rendészeti tevékenység realitása felől szemlélve pedig a problémákhoz igazodó módszereket hoz létre. Nem tekinthető azonban pusztán a problémákra alkalmazott dogmarendszernek. Épp ellenkezőleg: először léteznek a problémák, ezt követően a kutatás kérdéseket tesz fel, és egy második lépcsőben pedig kiválasztja és kialakítja a felvetett problémák szempontjából leghasznosabb módszertani megközelítést.

A rendőrtudomány (police science) fogalma két különböző értelemben ismeretes a nemzetközi irodalomban: egyfelől tágabb értelemben, a rendőri céloknak megfelelő tudományterületeket tartalmazza, melyeket a rendőrség feladatai teljesítéséhez használ. Másfelől, szűkebb értelemben a rendőrségre, mint intézményre koncentrál és a tevékenységére, mint a társadalmi kontroll megvalósítója. Az első esetben a tudomány szükségességéről a rendőrség számára van szó (professzionális); a második esetben a tudományt a rendőrségre alkalmazzák, hogy azt tudományos alapokon továbbfejlesszék. A teoretikus és empirikus rendőrtudomány a rendőrség és tevékenysége tárgyában elvégzi az elengedhetetlen vizsgálatokat. A tágabb értelemben vett rendőrtudományban olyan tudományterületek összefoglalása és felhasználása történik a rendőri célok érdekében, mint pl. a kriminalisztika, a kriminológia és a bűnügyi orvostan, és rendkívül fontos a tanítás és a rendőri életpálya számára. Ez az átfogó értelmezés ugyanakkor még nem teljesíti egy egységes, összefoglaló tudomány kritériumait, a benne egyesülő tudományágak megőrzik önállóságukat. *Az így keletkező munltidiszciplináris tudomány-együttesnek nincs sem egységes tárgya, sem egy integrált módszere, sem ennek megfelelő intézményesülése, sem pedig összefüggő tudáskészlete.* Másképp áll a dolog a szűkebb értelemben vett rendőrtudománnyal, mely a rendőrségre, mint intézményre, a rendőri munkára (policing) pedig, mint társadalmat kontrolláló tevékenységre vonatkozik. Ennek fő alaptudományai, mint pl. *a rendőr-szociológia, a rendőr-pszichológia, a rendőrség története, a jog- és politika tudomány, az utóbbi harminc évben jelentős tudományos státuszt vívtak ki, így egyesülésük egy interdiszciplináris rendőrtudományban lehetségessé és szükségessé vált.* Ez a tudomány nem csupán a rendőri

tevékenységgel (mint a tevékenység tanításával), nem csupán a rendőri szempontból fontos eseményekkel, nem csupán a technikai, természettudományos és társadalomtudományos eredményeknek a rendőri tevékenység számára történő hasznosításával foglalkozik.⁴¹

„A rendészetnek maga a rendészet elmélete kínálhat eredményesen működő laboratóriumot.” A rendészettudomány számára a társadalomtudományi megközelítést az jelenti, ha nemcsak empirikus kutatásokat végez, és azokkal igazolja és segíti az intézmények működésének hatékonyságát, de feltárja azok történeti gyökereit is, és alternatívákat dolgoz ki a gazdaságosabb és célszerűbb működésre.⁴²

Ez a szűkebb értelemben vett rendőrtudomány esetében azt jelenti, hogy *el kell határolni a többi, hozzá közel álló diszciplínától*. Meghatározott kritériumok, elsősorban tárgya, feladata és módszerei alapján elkülönül például a kriminalisztikától, mely „a bűncselekmények nyomozásának, felderítésének tudománya. (...) Ismeretanyaga egységes, összefüggő egészet alkot, amelynek alkalmazása a bűncselekmények felderítésének eredményesebbé tételével szolgálja a bűnözés elleni küzdelem céljait.”⁴³ Elhatárolható a kriminológiától is, mely a bűnügyi tudományok rendszerébe, mint társadalmi és magatartástudomány illeszkedik.⁴⁴ A bűnügyi tudományok azon ága, mely a bűnözéssel, mint társadalmi jelenséggel foglalkozik, másrészt a bűnözővé válás folyamatával.⁴⁵ Egymásra talál benne a bűnözés elmélete és a bűnüldözés gyakorlata.⁴⁶ A rendészettudomány kérdésfelvetései (rendszerter) ezeknél tehát sokkal szélesebb körűek.

Fogalmak:

Szűkebb és tágabb értelemben vett rendészettudomány

Inter- és transzdiszciplináris tudomány

Professzionizmus – A rendőri tevékenység optimalizálása

Módszertani pluralizmus

⁴¹ Schneider, Hans Joachim: Police science, police theory, police research PFA, Schriftenreihe der polizei_Führungsakademie. Münster, 1+2/2000. 133-172. o.

⁴² Szigeti Péter: Vázlat a közbiztonság három dimenziójáról. Jogtudományi Közlöny 2001/4. szám, 153. o.

⁴³ Idézi: Finszter Géza: A rendészet elmélete. Budapest, 2003. KJK-KERSZÖV. 46. o.

⁴⁴ Adler-Mueller-Laufer: Kriminológia. Budapest, 2005. Osiris.

⁴⁵ www.kilexikon.hu

Kérdések:

Milyen szükségszerűségek játszottak szerepet a rendészettudomány (rendőrtudomány) kialakulásában?

Mi a rendészettudomány tárgya?

Milyen kérdésekkel foglalkozik a rendészettudomány?

Mit jelent a rendészettudomány inter- és transzdiszciplináris jellege?

Mit jelent a rendészettudomány módszereinek pluralizmusa?

Hogyan értelmezhető a rendészettudomány kettős – analitikus-empirikus és normatív – jellege?

Mit értünk rendészettudományon szűkebb és tágabb értelemben?

Miben hasznosulhatnak a rendészettudományi kutatások eredményei?

3.2. A rendészettudomány tárgya

Összegezve a rendészettudományra magára, illetve a tárgyára vonatkozó definíciókat, melyeket az előzőekben láthattunk, közelebb jutunk ahhoz, hogy részletesen is áttekintsük azokat a kérdéseket, melyek a rendészettudományi kutatások tárgyául szolgálhatnak:

A rendészettudomány tárgya azon ismeretek összessége, amelyekre a rendőri vezetőknek szükségük van feladatuk ellátásához. A rendészettudomány azzal foglalkozik, hogy, milyen a rendőrség, és milyennek kell lennie a rendőrségnek. Vagyis a rendőrséggel, mint funkcióval, mint intézménnyel, és mint tevékenységgel is foglalkozik.

Mindezek alapján a rendészettudomány **tárgyául szolgálhatnak** az alábbi igen átfogó és lényeges kérdések:

- **a rendőrség, mint intézmény**, annak szervezete, feladata, szerepe a társadalmi struktúrán belül, viszonya és magatartása a közösséghez és azok viszonya hozzá, viszonya és magatartása az egyes társadalmi csoportokhoz, pl. kisebbségekhez, illetve, a különböző társadalmi csoportok viszonya a rendőrséghez. Különösen fontos probléma lehet a rendőrség felelőssége, privatizálása, képe a tömegmédiákban, személyisége, struktúrája, ön- és világképe (rendőr-kultúra), kiválasztódása, képzése és továbbképzése, védelme a sérülésektől, pl. a stressz okozta megbetegedésektől;

⁴⁶ Finszter Géza: i. m. 53. o.

- **a rendőri tevékenység** (policing) mint társadalmi kontroll, annak legalitása, hatékonysága, a rendőrség munkastílusa, mérlegelési jogának gyakorlása, hatalommal való élése és visszaélése, a rendőri munka sajátosságai a városokban és vidéken, konfliktus- és veszélyhelyzet kezelése, valamint hatalomgyakorlás a rendőrségen keresztül és vele szemben.

Természetesen mindezek alapján még pontosabban tudjuk definiálni a rendészettudományt:

A rendészettudomány egy olyan tudományterület, mely a rendőrséget mint intézményt – amilyen, amilyen lehet és amilyennek lennie kell, és amilyen nem szabad, hogy legyen – tudományos módszerekkel elméletileg (police theory), szisztematikusan és empirikusan (police researche) azzal a céllal kutatja, hogy a rendőri szervezetet és a jogalkalmazást, ugyanúgy, mint a rendőri tevékenységet feltárja, és reformok segítségével javítsa, és a rendőri stratégiákat – a tervezésen keresztül – a társadalmi változásokhoz igazítsa. A rendőri tudomány foglalkozik azokkal a lehetséges sérülésekkel, amelyeket a rendőrök és családjaik a rendőri tevékenységen keresztül szenvedhetnek el, és ezeknek a sérüléseknek a kivédési lehetőségeivel és kezelésével. A rendőrtudomány egy interdiszciplináris, nemzetközi, empirikus és normatív tudomány.

Más megfogalmazásban: ***„A rendészet tana azoknak a tudományos módszerekkel feltárt fogalmaknak és törvényszerűségeknek a rendszerbe foglalt összessége, amelyek alkalmasak a rendészet működésének, szervezetének és jogi szabályozásának leírására.*** A rendészet tana a gyakorlati tapasztalatok, az empirikus tények szintetizálásával elméleti tudást és gyakorlati ajánlásokat kínál a rendészet

- társadalmi rendeltetésének és történelmi gyökereinek feltéréséhez,
- a tevékenység kritikai elemzéséhez,
- a szervezet célszerű kialakításához,
- a rendészeti jog megalkotásához,
- a működés hatékonyságának növeléséhez és törvényességének erősítéséhez,
- a rendőri teljesítmények méréséhez és a minőségbiztosításhoz,
- a szakmai követelmények és értékek megteremtéséhez,
- rendészet anyagi-technika és módszertani
- szükségleteinek a felméréséhez,
- az állomány kiválasztásához, képzéséhez, valamint továbbképzéséhez és a karrier megtervezéséhez,
- a rendészeti menedzsment kialakításához,

- a rendészetnek a közigazgatás szervezetébe történő ellentmondásmentes illeszkedéséhez,
- a rendészet és a társadalom együttműködésének elősegítéséhez,,
- egyes rendészeti tevékenységek társadalmasításához,
- a rendészeti hatóságok és magánrendészetek együttműködéséhez,
- a rendészetnek a bűnözés kontrolljához való hatékony hozzájárulásához,
- a rendészeti feladatok kijelöléséhez a büntető igazságszolgáltatás előkészítő szakaszában,
- a rendészet nemzetközi integrációs együttműködésének támogatásához,
- a rendészeti stratégiák megalkotásához, a büntető politika alakításához, végül
- a rendészeti reformok sikeres tervezéséhez és végrehajtásához.”⁴⁷

3.3. A rendészettudomány módszerei

„Az alkalmazott tudományos módszertan hitelességének próbája, amikor azt tapasztaljuk, hogy a vizsgálati eljárások a megrendelők szándékaitól függetlenül, mintegy a „realizmus diadalaként” kritikai mondanivalót indukálnak, egészen egyszerűen csak azzal, hogy a létező valóságot tükrözik vissza. (...) A rendőri munka természete módszertani kérdéseket is felvet. Vajon tanulmányozható-e egy olyan társadalmilag-történetileg meghatározott cselekvés, amelyre a folyamatos változékonyság a cseppfolyós jelleg nyomja rá a bélyegét. (...) A rendőri akciók egyedisége olyan módszertant kíván, amely ebben az állandó változékonyságban is képes felismerni lényeges, tartós ismétlődéseket. Mindezek elvezethetnek a rendészeti veszélyelhárítás törvényszerűségeinek meghatározásához.”⁴⁸

A rendőrtudomány szolgálatába állítja a társadalomtudományok teljes kutatási módszer arzenálját. Alkalmazza pl. a terepkutatást, különösen a személyes megfigyelést, a kihallgatás sokféle formáját, pl. az interjút, a kérdőíves módszereket, a tartalomelemzést, különösen az okmányvizsgálatot, és fejleszti a rendőr-specifikus mintavételi és diagnosztikus eljárásokat. Speciális rendőrtudományi ismeretek és készségek nélkül egyetlen társadalomkutató sem tud empirikus és kísérleti rendőri tanulmányokat folytatni.

A következő kutatási módszereket különösen a rendőrtudományi kutatásokban alkalmazták eddig.

a) A rendőrfárörök résztvevő megfigyelése: rendőr-polgár bánásmódok, munkastílus, rendőri

⁴⁷ Finszter Géza: A rendészet elmélete. Budapest, 2003. KJK-KERSZÖV. 22-23. o.

⁴⁸ Finszter Géza: u. o. 13. o.

erőszak alkalmazásának kiértékelése,

b) Az eredeti történeti rendőri források (rendőri- és újsághírek, zárt rendőri akták és más rendőri feljegyzések és anyagok, mint pl. életrajzok) tartalmi analízise azzal a céllal, hogy rendőrség tiszteletének, elfogadottságának és a lakosságnak a saját rendőrségével való azonosulási folyamatát megvilágítsák,

c) A rendőri szervezetek terepkutatása,

d) Nemzetközi összehasonlító rendőrségkutatás,

e) Kísérleti összehasonlítás

f) A rendőri deviancia vizsgálatára létrejött bizottságok kutatásai.

A tudomány intézményesüléséhez tartoznak a rendőrtudományi kutatóintézetek, publikációk és újságok, mint pl. Policing and Society, Journal of Police Science and Administration, International Journal of Police Science and Management, Police Practice and Research, illetve megjelent 1995-ben, New York-ban az Encyclopedia of Police Science.

A továbbiakban rövid áttekintését adjuk azoknak a témáknak és módszereknek, amelyekkel előszeretettel foglalkozik egyfelől az elméleti, másfelől az empirikus rendészettudományi kutatás.

3.3.1. Az elméleti rendőrtudomány kitüntetett témái a következők:

a) A rendőrség társadalmi szerepe

A témaválasztás alapja az a tény, hogy a rendkívül gyorsan változó társadalomban maga a rendőrség és a rendőrtudomány is folyamatos változásban van. Ezért nincs ma sem Magyarországon, sem nemzetközi szinten egy egységes, általánosan érvényes rendőrség-elmélet. A különböző elméletek nem csak azokat a véleményeket tükrözik, hogyan tekint magára a rendőrség, és hogyan látja őt a társadalom. Részben azt is megvilágítják, milyen fontos a rendészettudomány szerepe a kutatásban és a tanításban is a társadalmi fejlődés számára.

A vizsgálatok kiinduló elméletei rendkívül sokszínűek, és sokféleképpen indokolhatóak lehetnek:

- 1 Marxista nézőpont (mely elavultnak tekinthető, mégis érvényben van még néhány országban, néhány helyen pedig még bizonyos maradványai továbbélnek),
- 2 Mission Impossible (amennyiben a rendőrség küldetése a bűnözés megszüntetése),
- 3 Erőszak alkalmazása és azonnali közbeavatkozás (a rendőrség a legitim erőszak képviselőjeként lép fel),
- 4 Békéltető beavatkozás (Peace-Keeping) (a társadalmi béke fenntartása a rendőrség feladata)

- 5 Információk létrehozása és feldolgozása (hangsúly a nyomozási tevékenységen, az alapos és indokolható döntés előkészítésén)
- 6 Mértékadó beavatkozás és szimbolikus igazságosság
- 7 Bűncselekmények kontrollja a rendfenntartáson keresztül
- 8 A rendőrség és a közösség, mint biztonsági partnerek (polgárbarát rendőrség elmélete)

b) A rendőrség, mint intézmény

Rendőrség—szervezet – kultúra – személyiség

Az angolszász országokban a rendőri szervezetek összehasonlító vizsgálata arra a következtetésre vezetett, hogy a rendőri szervezetet annak a társadalomnak a struktúrája határozza meg, amelyikben dolgozik.

A rendőri szervezetek, különösen, amelyek sok rendőrt foglalkoztatnak, erősen bürokratikusak. A rendőri magatartás a rendőri kultúra által meghatározott, amelyet együttesen határoz meg a rendőri szervezet viselkedési és értékrendszere.

A rendőrség kutatások jelentős része nem támasztja alá azt a hipotézist, hogy a rendőrség viszonylag sok autoriter személyiséget toboroz. A személyiség kialakulása inkább egy élethosszig tartó folyamat. A rendőrségnek sajátos világnézete van, mely a munka-személyiségében nyilvánul meg. Ennek a magja az úgynevezett Mi - Ők orientáltság: a világ ennek alapján bennfentesekből és kívülállókból áll, vagyis rendőrökből és polgárokból. A rendőri személyiség központi aspektusa a missziós szellem, hogy rendőrnek lenni nem egy foglalkozás, hanem egy életfeladat. A rendőri személyiség összetevői a bátorság, az autonómia és a titoktartás ethosza.

Ezek a megállapítások természetesen nemcsak az angolszász országokban szolgálnak a szervezet és a szervezeti kultúra vizsgálatok elméleti kiindulópontjául, bárhol, bármely rendőri szervezet esetében széleskörűen alkalmazhatóak.

c) A rendőri munka

A rendőri munka a társadalmi kontroll egy aspektusa. Egy rendszerezett módszer, mellyel a rendőrség az emberek deviánsnak, problémásnak, nyugtalanítónak, fenyegetőnek vagy kellemetlennek tartott magatartására reagál, melyet. Egy amerikai vizsgálat eredménye szerint a rendőri munkának alapvetően háromféle stílusa van:

- Őrző stílus, mely a rendfenntartást hangsúlyozza.
- Törvényes stílus a törvények szigorú követésére irányul, az általánosan érvényes és pártatlan

jogalkalmazásra.

- A szolgáló stílus egy kicsit formálisabb, mint a törvényes stílus, de ellenőrzöttebb, mint az őrző stílus.

Elemezni lehet tehát, hogy a vizsgálni kívánt szervezet melyik magatartásformát képviseli, miért azt, hogyan felel meg az eredményesség követelményeinek, a lakossági elvárásoknak, illetve, ha nem felel meg, milyennek kellene lennie.

d) *A rendőrség lakosság általi értékelése*

Az elméleti kiindulópont ebben az esetben az, hogy rendőrségnek szüksége van a lakosság támogatására, hogy a feladatait el tudja látni. A körkérdések arról tanúskodnak, hogy a lakosság többsége elégedett a rendőrség munkájával. A vidéki lakosságnak pozitívabb képe van a rendőrségről, mint a nagyvárosiaknak. A vidéken a lakosság integráns részét képezik. Hozzá vannak szokva, hogy az általános problémákat a közösséggel együtt oldják meg.

Ezek az általánosítható elméleti következtetések a lakosság és a rendőri szervezet viszonya alakulásának többféle elemzésére adhatnak lehetőséget.

e) *A rendőri mérlegelés*

Az egyes rendőrök az utcán relatíve nagy hatalommal bírnak a konkrét esetek eldöntésében. Sokan vádolják őket diszkriminatív eljárással, ugyanakkor a kisebbségeknek, a fiataloknak, különösen a nőknek, nehézségei vannak a rendőrökkel, mert problémáik vannak az állammal és a társadalommal, és számukra az szimbolizálja az állami tekintélyt.

A rendészettudomány elméleti kutatásai alkalmasak a rendvédelemmel kapcsolatos stratégiák elméleti megalapozására, a rendőrség filozófiájának kidolgozására.

3.3.2. Az empirikus rendőrségkutatás területei a következő témák köré csoportosíthatóak:

1. *Történeti rendőrségkutatás*

- a) A rendőrség keletkezése
- b) Változások a rendőrség szerepében
- c) Rendőri sztrájkok története

2. *A rendőri deviancia kutatása*

- a) Megjelenési formáinak kutatása

A rendőri munka szempontjából a deviancia elsősorban a hatalommal és a tekintéllyel való visszaélést jelenti. A rendőrtől elvárják, hogy maga ne kövessen el bűncselekményt. A rendőri devianciát éppen ezért a bizalommal való visszaélésnek érzik.

b) A rendőri deviancia okainak vizsgálata (társadalmi, szervezeti és személyiségjegyekre visszavezethető okok)

3. Pszichológiai rendőrségkutatás

A pszichológiai rendőrségkutatás körébe sorolható feladatok közé tartoznak például:

Az alkalmassági vizsga, a stressz-kutatás és a szociálpszichológiai vizsgálatok.

4. A rendőri tevékenység értékelésére vonatkozó kutatás tárgya lehet például:

a) Kísérleti kutatás a következő tárgykörökben:

- A rendőri erők hatása a bűnözés mértékére
- A mobil járőrök hatásossága
- A rendőri aktivitás kutatása
- A rendőri munka koncentrációja a válsággócokra
- Reakció-idő kutatása
- A bűnügyi felvilágosítás folyamata
- Rendőri beavatkozás családon belüli erőszak esetén

b) Empirikus összehasonlító vizsgálatokat végezhetünk például a következő területeken:

- Szervezeti kultúra
- Intézményesített polgárbarátság
- A nyilvánosság tisztelete rendőrsége irányában

c) *A Community Policing-re vonatkozó vizsgálatok* vonatkozhatnak:

- A rendőri munka szervezeti feltételeire
- A közösségi rendőri munka sikerességének kérdéseire

Természetesen a felsorolt kérdéskörök mindegyike érdeklődésünknek megfelelően tovább bővíthető.

„A rendészeti tudománynak szoros kapcsolatot kell tartania a gyakorlattal, megállapításait empirikus eredményekre célszerű alapozni, a kutatási eredményeknek pedig az a legfontosabb próbája, hogy azok a gyakorlatban miként alkalmazhatóak. Ennek ellenére a tudomány nem mondhat le kritikai természetéről és arról sem, hogy a valóság feltárásának elsődleges célja a szükséges változtatások elméleti megalapozása lehet.”⁴⁹

⁴⁹ Finszter Géza: u. o. 21. o.

Kérdések:

Milyen kérdésekkel foglalkozik az elméleti rendőrségkutatás?

Melyek az empirikus rendőrségkutatás lehetséges területei?

Melyek a rendőrség történeti, a rendőri devianciát vizsgáló, a pszichológiai, a rendőri tevékenység értékelésére vonatkozó kutatások lehetséges kérdései?

3.4. A rendészettudomány legnépszerűbb módszerei

1. Interjúzás

Az interjúzást, mint módszert a kvalitatív kutatás előszeretettel használja vagy fő-, vagy kiegészítő módszerként. Az interjúzás olyan technikákat alkalmazhat, amelyek más módszerekkel, például a megfigyeléssel, a dokumentumok használatával és létrehozásával is kapcsolatba hozhatók.

Az interjú módszere az egyik legkedveltebb formája a kvalitatív kutatásnak. Általában mélyinterjú, strukturált vagy félig strukturált interjú használatát jelenti. (A közöttük lévő különbségek az interjú kérdéseinek és szerkezetének megtervezettségében, illetve egy téma körüljárásának részletességében vannak.) *Jellemzően informális, párbeszéd stílusban zajlik.* Nem ragaszkodik merev kérdéslistához, de az interjú során egy vagy több meghatározott témakört érint. Maga *az interjú az adatforrás.* A kvalitatív interjúk történhetnek *kétoldali beszélgetés formájában, vagy nagyobb csoportok megkérdezése révén is.*

A kvalitatív interjúkat, ugyanúgy, mint bármilyen más kutatási formát, előzetesen alaposan meg kell tervezni. Az interjúk előkészítése két vonalon történhet. Első lépésben a kutató saját maga számára tisztázza, milyen céllal szeretné feltenni a kérdéseket, miért gondolja, hogy ez a módszer számára a legcélravezetőbb, kiket, milyen szempontok alapján, milyen tartalommal és milyen mélységben kíván megkérdezni, és milyen stílusban akar kérdéseket feltenni. A terv második része már magára a konkrét interjúra, a kérdésekre vonatkozik, amelyeknek az interjúalany számára érthetőnek kell lenniük, a témára kell vonatkozniuk. Végül a terv mindkét aspektusát illetően át kell gondolni az interjú körülményeit, Hol kerül rá sor, mennyi idő áll rendelkezésre, milyen technikai eszközök használhatók (jegyzetelés, diktafon, esetleg kamera), milyen az interjúalany és az interjú készítőjének lelkiállapota, viszonya, stílusa, stb., melyek a kalkulálható, de előre nem látható körülmények?

Mindezek alapján a kvalitatív interjú tervezésénél a következő lépéseket célszerű felvázolni:

1. Az alapvető kutatási kérdés megfogalmazása,
2. Kisebb kutatási kérdések – alkérdések felvázolása,
3. Lehetséges interjú témák és kérdések megfogalmazása,
4. Kapcsolatok megteremtése a különböző szintű kérdések között,
5. Egy laza interjú szerkezet és néhány standardizált (amelyeket mindenkinek felteszünk) kérdés vagy kérdésblokk megtervezése,
6. Kapcsolatok megteremtése az interjú összes szintje és mozzanata között.

El kell gondolkodni azon is, milyen értelemben kívánunk adatokat nyerni. Ha leíró (literális) értelemben akarunk adatot nyerni, akkor a szó szerinti párbeszéd, beleértve annak formáját és menetét is, és a szó szerinti tartalom fognak érdekelni bennünket. Ha interpretatív értelemben olvassuk a szöveget, akkor az interjút annak jelentése alapján értelmezzük. Ha ugyanezt reflexív módon tesszük, akkor saját szerepünket is értelmezzük az interjúban, s azt is, mennyiben befolyásoltuk annak menetét. Ha a lehető legkorábban elhatározzuk, hogyan értelmezzük az interjút, segítséget kapunk ahhoz, hogyan hozzunk létre (generáljunk), vagy vegyünk fel adatokat.

Végül előzetesen célszerű tisztázni az interjúk készítésével kapcsolatos etikai és jogi kérdéseket: Kinek kell beleegyezni az interjúba, természetesen a megkérdezetteken kívül, mire terjed ki a beleegyezés, hogyan és mire lehet felhasználni az adatokat, milyen személyiségi és egyéb jogokat kell tiszteletben tartani, stb.? Mindenesetre fontos, hogy legyen jogunk az adatok elemzésére, interpretálására, más kutatásokból nyert adatokkal való összehasonlításra, illetve, az eredmények publikálására, közzétételére.

2. Kérdőíves megkérdezés

A kérdőív a megkérdezés írásban rögzített stratégiája. A kérdőívet logikai és pszichológiai szempontok figyelembevételével kell összeállítani. A kérdőív logikai felépítése a kutatás tárgyától, céljától és az elméleti kutatási szabályoktól függ. A pszichológiai felépítést előtesztek, próbavizsgálatok után lehet optimálisan kialakítani, melyek során nem kerülhető el dramaturgiai fortélyok alkalmazása sem. Általában a kérdőíven szereplő kérdések sorrendjét a következő elvek szerint kell felépíteni: Azokat a kérdéseket kell a kérdőív elején feltenni, amelyek a leginkább fel tudják kelteni a megkérdezettek érdeklődését. Ha az érdeklődésüket már kellőképpen felkeltettük,

inkább lesznek hajlandóak azokra a kérdésekre is válaszolni, amelyek kevésbé érdeklik őket, illetve, amelyek nagyobb összpontosítást és megfontolást igényelnek tőlük.⁵⁰

Kérdőíves megkérdezés esetén szigorúan tarthatjuk magunkat a kérdések gondolati vezérfonalához, ezért a kérdőívek adatai általában könnyebben standardizálhatóak és feldolgozhatóak, mint más interjúformák esetében. Az empirikus kutatások a kérdőíves megkérdezésre alapozódnak elsősorban, ez az egyik legnépszerűbb műfajuk.

Az interjú, és különösen a kérdőíves megkérdezés műfajának a rendszettudomány szempontjából is nagy a jelentősége. Mivel az utóbbi időben a szervezeti kultúra kutatása iránt általában, és a rendőrséggel kapcsolatban is megnőtt az igény az utóbbi években, e témában Magyarországon is folynak olyan empirikus kutatások, melyek ezt a módszert használják. Az érdeklődés, és így a kérdőíves vizsgálatok homlokterében például a következő kérdéscsoportokat találhatjuk:

- Milyen alapvető értékek, attitűdök irányítják a szervezeti tagok gondolkodását és tevékenységét?
- Melyek azok a szervezeti szinten megjelenő értékek és normák, amelyek a szervezeti versenyképesség szempontjából különösen jelentősek?
- Milyen szervezeti kultúra típusok találhatók ma Magyarországon?
- Mely szervezet típusokra jellemzőek az egyes kultúra típusok?
- Milyen változtatási igények jelennek meg az egyes kultúra szervezetekben?
- Mely tényezők segíthetik, illetve hátráltatják a változásokat?

A kérdőíves vizsgálatok adatait könnyebb kvantifikálni, mint más módszerekkel generált adatokat, így számítógépes feldolgozásuk nagyban segítheti a kutató munkáját.

A kérdőíves vizsgálatok előnyei közé tartozik, hogy viszonylag nagy sokaságot kérdezhetünk meg, és alaposak is lehetünk egy- egy téma vizsgálatánál, hiszen ugyanarról sokféle kérdést tehetünk fel egyszerre. Ugyanakkor a személyes interjú lehetővé tesz akár a menet közbeni módosítást, a nagyobb rugalmasságot, ami a kérdőívénél lehetetlen. Rendkívül megbízható módszer, de mivel nagyon kell törekedni arra, hogy mindenki számára azonosan értelmezhető, általánosítható válaszokat kínáljunk fel, a kérdőívek alapján megfogalmazható következtetések csak nagyvonalakban érvényesek. A kérdőíves vizsgálatokra vonatkozóan is azt lehet mondani,

⁵⁰ Richardson, S. A. – Dohrendwend, B. S. – Klein, D.: Interviewing. Its Forms and Functions New York, 1965. 43. o.

mint amit a többi módszer esetében is, hogy célszerű többféle vizsgálatot elvégezni a helyes és érvényes következtetések levonhatósága érdekében.

A megfigyelés

A megfigyelés fogalma, és különösen a résztvevő megfigyelés, általában *az adatgenerálás olyan módja, amely a kutatónak a kutatott környezetben történő elmerülésével, és a környezet, az interakciók, a társadalmi viszonyok, akciók események, stb. dimenzióinak szisztematikus megfigyelésével jár.* A megfigyelést, hasonlóan a kvalitatív interjúkhoz, gyakran használják a kutatók más módszerekkel együtt. A megfigyelés lehet nyílt vagy rejtett. Alapvető problémák lehetnek ezzel kapcsolatban, hogy a megfigyelés során mennyire lehet kívülről, távolságot tartva megfigyelni valamilyen jelenséget, magatartást, közösségi belső viszonyokat, illetve, a résztvevő megfigyelés során milyen különbségeket tudunk tenni saját magunk és a megfigyelték nézőpontja között. A nyílt és rejtett kutatások közötti választást sokszor a kényszer diktálja, egyes szituációkban egyszerűen nem lehetséges nyílt kutatást folytatni.

A megfigyelés előkészítésének lépéseire tartozik a helyszín, a szituáció és a környezet kiválasztása, kapcsolatok kiépítése, annak eldöntése, mit és hogyan figyeljünk meg, végül pedig a megfigyelések adattá alakítása. Attól függetlenül, hogy milyen adatfelvételi módszert alkalmazunk, saját szerepünket is meg kell figyelni, fel kell jegyezni és elemezni mind a környezetben belül, mind az interakciókban. Megfigyeléseinkről feljegyzéseket kell készíteni, és ezeket az adott témák és kérdések köré csoportosítani.

A megfigyelések során természetesen ugyanazok az etikai kérdések vetődnek fel a kutatással kapcsolatban, mint a kvalitatív interjúk készítésénél.

Dokumentált források elemzése

A dokumentált források (a forrásokat a forrásműfajok fejezetben soroltuk fel részletesen) elemzése a társadalomkutatás egyik legfontosabb módszere. Többféle dokumentumtípus létezik, és dokumentumokat többféle módon lehet létrehozni. Részben különböző személyek és szervek tevékenységének eredményeként keletkeznek, részint empirikus kutatások során magunk hozhatjuk őket létre. Tulajdonképpen tartalomelemzésről van szó. Egy adott kommunikációs folyamat eredményeként keletkezett szövegnek a tudományos logika szabályai szerinti elemzését

jelenti, és következtetni enged a szövegen kívüli társadalmi valóságra is. A dokumentum tartalmi elemzésének célja a szöveg sajátos tartalmának leírásán és értékelésén túl az is, hogy a szövegben található jellemző jegyek alapján összefüggéseket találhassunk annak keletkezése és felhasználása között. Minden szöveg egy egyszerű társadalmi kommunikációs modell keretén belül értelmezhető, melyben a szöveg, mint a jelforgalom eszköze szerepel a küldő és a vevő között, melynek segítségével az adó egy meghatározott tartalmat közöl a vevővel, aki azt sokféle körülménytől befolyásoltan fogja megfejteni és értelmezni. A szövegelemzés alapján a következő probléma területeket vizsgálhatjuk:

1. Foglalkozhatunk a szöveg küldőjével: Például azzal, ki tette a szövegben szereplő kijelentéseket? Milyen társadalmi helyzetben és milyen céllal tette a kijelentéseket?
2. Foglalkozhatunk a vevővel (akinek szól a dokumentum, akinek használni, értelmezni kellett például munkája, vagy bármely más szituáció okán): Vizsgálhatjuk például, kiről szól a szöveg, és az hogyan fogadja a kijelentéseket?
3. Végül foglalkozhatunk azzal a társadalmi helyzettel, amelyben az adott kommunikációs folyamat végbement: Milyen cselekvés szolgált a cselekvési struktúra alapjául, a kommunikációs folyamat résztvevőinél milyen érték-és normafelfogásokat állapíthatunk meg?

A társadalomtudományos tartalomelemzés kutatja és méri a szövegösszefüggéseket azzal a céllal, hogy a társadalmi magatartásokat fel tudja tárni. Hogy az összefüggéseket világossá tegyük, határozottan meg kell különböztetni a tartalomelemzés három funkcióját:

1. Diagnosztizáló funkció: A szöveg keletkezése körülményeinek elemzése.
2. Prognosztizáló funkció: A szöveg forrásának jövőbeli viselkedését vizsgálja.
3. Kommunikáció-elméleti funkció: Az adó és a vevő közötti hatásösszefüggéseket vizsgálja a tartalom alapján.⁵¹

Mindhárom módszer esetében előzetesen meg kell tervezni, kit kérdezőnk meg, hány interjú készül, mennyi és milyen jellegű dokumentumot használunk. *Mintavételre* azért van szükség, mert teljes körű vizsgálatra többnyire se nem lehetséges, se nem szükséges törekedni. Másfelől pedig azért, mert a mintaalanyoktól reméljük, hogy képviselik a tágabb populációt, és érdeklődési körünknek megfelelő, elégséges információt szolgáltatnak. Ezért a mintavétel kereteinek meghatározása előtt célszerű átgondolni, hogy a kiválasztandó személy vagy személyek,

⁵¹ Atteslander, Peter: Methoden der empirischen Sozialforschung. Berlin-New York. 1993. Walter de Gruyter. 221-224. o.

dokumentumok, példák, tapasztalatok potenciálisan választ adhatnak-e majd arra, amit tudni szeretnénk. Az is nagyon fontos kérdés, hogy milyen kapcsolatot tételezünk fel a választott minta és a tágabb populáció között. A választott minta például reprezentálja-e a tágabb populációt, esetleg lehetővé teszi egyes részek alaposabb vizsgálatát, stb.. Ha nem reprezentatív mintát választunk, akkor az elméleti vagy célzott mintavétel valamilyen formáját lehet használni. Utóbbi esetekben olyan mintaegységeket kell kiválasztani, amelyek lehetővé teszik, hogy értelmezhető összehasonlításokat tegyünk a vizsgálandó kérdésekkel és kialakított elméletünkkel kapcsolatban.”Elméleti alapvetésünk a vizsgálat elején a meglévő kutatási anyagból, egyéb szakirodalomból és esetleg saját előzetes kutatásunk és megfigyelésünk anyagából áll össze. Ellenben ahogy haladunk tovább, úgy fog magától kiegészülni teóriánk és értelmezésünk saját adatelemzésünk nyomán.”⁵² Nagyon fontos, hogy a mintavétel ne csak elméletünk felállítását és érvelésünket alapozza meg, de alkalmas legyen annak ellenőrzésére is. „Mintavételi stratégiánkat nemcsak azért alkalmazzuk, hogy azokat az egységeket válasszuk ki az adatfelvételhez, amelyek erősítik elméletünket vagy okfejtésünket, hanem, hogy azt is megmutassuk, milyen szigorúan kutattuk azokat az eseteket és példákat, amelyek nem illenek az általunk kifejtett elképzelésbe. Ha nem találunk egyet sem, és bemutattuk, hogy megvizsgáltuk azokat a helyeket, ahol ezek a negatív példák elő szoktak fordulni, akkor ez erősíti elgondolásunkat. Ha azonban találunk ilyeneket, módosítanunk kell elgondolásunkat.”⁵³

Kvalitatív vizsgálatok esetén nem támaszkodhatunk olyan egységes szabályokra, mint a statisztikai elemzéseknél. Magunknak kell a célunknak leginkább megfelelő mintavételi eljárást és mértéket meghatározni, melyekbe egyúttal a vizsgálati eredmények tesztelési lehetőségét is célszerű beépíteni.

Az adatok feldolgozása során, hogy azok áttekinthetőek legyenek, és így könnyebben fel tudjuk dolgozni őket, kategorizálnunk, más szóval indexálnunk kell őket. A kategóriák lehetővé teszik az egyes adatok vagy adatsoportok visszakeresését és csoportosítását. A visszakeresésre, ha megfelelő kategóriákat választottunk, különböző számítógépes programokat is igénybe vehetünk (például egyes szavakra, nevekre keresünk vissza). Biztosítani kell, hogy az egész mintán alkalmazott kategóriák alapján kialakult adatsoportok, a minta egyes szeletei az elemzés szempontjából valamilyen értelemmel bírjanak. Az egész mintára alkalmazott

⁵² Mason, Jennifer: u. o. 123. o.

⁵³ Mason, Jennifer: u. o. 115. o.

(keresztszekcionális) kategorizálás lehetővé teszi, hogy az egész mintára vonatkozóan ugyanazokat a vizsgálati szempontokat érvényesítsük.

Előfordulhat azonban, hogy a mintán belül az adatok egy részéről, vagy bizonyos elemeik sajátosságairól szeretnénk valamit megtudni. Ez gyakran előfordulhat például esettanulmányok, életrajzok, stb. esetében. A nem keresztszekcionális adatrendezés esetén elemző logikát alkalmazhatunk.

Mindkét formáról készíthetünk diagramokat és táblázatokat a könnyebb érthetőség és gyorsabb olvasás érdekében. Ha megtörtént az adatok feldolgozása, átgondolhatjuk érvelésünket, hogyan tudjuk általánosítani adatainkat, hogyan lehet bizonyítani állításainkat. Az adatok önmagukban is szolgálhatnak magyarázatul, de ez soha nem elegendő elemzés, interpretáció nélkül. Végül pedig a kutatás befejeztével a validitás (érvényesség) vizsgálatáról kell gondoskodni. Az adatgenerálás, az értelmezés és az általánosítás érvényességének bizonyítását jelenti.

Akkor dolgoztunk jól, ha egyértelműen bizonyítani tudjuk módszerünk megbízhatóságát és pontosságát, adataink érvényességét és következtetéseink általánosíthatóságát.

Kísérlet

A társadalomkutatás minden formája befolyásolja a kutatás tárgyát. A kísérlet nem különleges formája a társadalmi adatok gyűjtésének vagy mérésének, hanem egy meghatározott kutatási elrendezés. A legtöbb kutatási stratégia rendelkezik kísérleti vonásokkal. Azt is mondhatjuk például, hogy a kísérlet mesterséges körülmények között végrehajtott, ismételhető megfigyelés. Ezért nehéz meghatározni, mikortól beszélhetünk egyértelműen kísérletről. Értelmes dolog csak azt a kutatást kísérletnek tekinteni, amelyben a társadalmi szituáció kontrolljának legnagyobb mértéke áll rendelkezésre. A kísérlettől elvárják, hogy a hipotézis ellenőrzésének legerősebb formáját képviselje. A kísérlet minden esetben az elméletileg előre meghatározott kijelentések meghatározott feltételek szerinti ellenőrzését jelenti.

A kísérlet:

- olyan kvantitatív eljárás, amely a függő és független változó közti ok-okozati összefüggés feltárását célozza.
- A próbatétel módja az, amit az okozati kapcsolat tartalmaz:
- Az eljárás során a kutatók hatást gyakorolnak a vizsgálat tárgyára, a független változóra, és e

hatás eredményeként bekövetkezett változást mérik a függő változó alakulásában.

A kísérlet lényege tehát egy vélt ok-okozati összefüggés ellenőrzött és előre megállapított feltételek közti felülvizsgálata.⁵⁴

A kísérlet a megfigyeléssel és a megkérdezéssel (egyszeri méréssel vagy kontrollcsoport nélküli méréssel) ellentétben három meghatározott előnyt mutat:

1. A kísérlet lehetőséget kínál arra, hogy a kísérleti személyeket vagy tárgyakat egy mesterségesen előállított folyamatban összekapcsolja, és egyúttal a társadalmi összefüggéseket kontroll alatt előállítsa, vagy reprodukálja.

1. Egy kísérletben extrém helyzeteket tudunk konstruálni, és egyúttal a mindenkori hipotéziseket erős ellenőrző körülmények között tudjuk tesztelni.

2. A kísérlet – a természettudományos előkép alapján – az empirikus társadalomkutatás és a társadalmi jelenségek területén az oksági összefüggések kutatásának legbiztosabb módszere.

A kísérlet megismételhető, ellenőrzött körülmények között végzett megfigyelés: melyen belül többek között a több független változó úgy manipulálható, hogy az alaphipotézis ellenőrzési lehetősége, vagyis egy ok-okozati összefüggés bizonyítása, különféle szituációkban adódik.

Kísérlet alkalmazásánál a következő alapelveket kell figyelembe venni:

1. Hipotézis alkotásához meg kell határozni a kutatási témának megfelelő változókat.

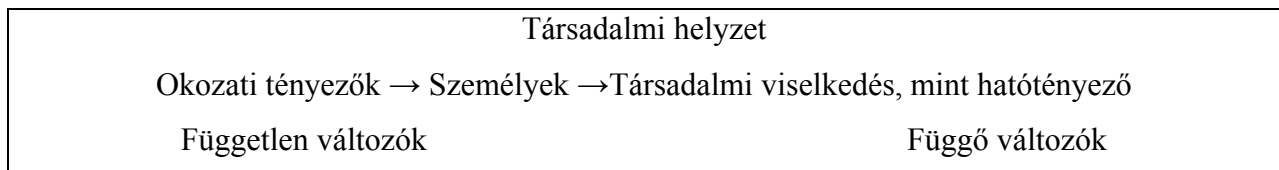
2. Egy oksági viszonyt tartalmazó hipotézis felállítása az okozati faktorok (független változók) és hatótényezők (függő változók) közötti összefüggések segítségével.

3. A figyelembe veendő változókat a többi változótól határozottan el kell különíteni, és ezzel az egymás közötti viszonyaik kontrollálhatóvá válnak.

4. A független változónak változtathatónak kell lennie.

5. Biztosítani kell, hogy ezek a manipulációk megismételhetők legyenek.

A kísérlet logikája itt hasonlít a természettudományos kísérletekére (determinált kísérlet).⁵⁵

⁵⁴ Kutatásmódszertan. Verwijmeren, Joris: Research Design and Research Methods alapján készítette Villányi Réka. Wageningen University-www.wur.nl

⁵⁵ Atteslander, Peter: Methoden der empirischen Sozialforschung. Berlin, New York. 1993. Walter de Gruyter. 201-204. o.

A változók kategóriák vagy értékek, más szóval attribútumok egymással logikailag összefüggő csoportjai. Az attribútumok a vizsgált tárgyat vagy személyt jellemző tulajdonságok vagy jellegzetességek. Például egy vizsgált mintában választhatjuk változónak az életkort, melynek attribútumai lehetnek a gyermekkorú, fiatalkorú vagy felnőtt. De lehet változó a bőrszín vagy etnikai csoport, melynek attribútumai például az afroamerikai, ázsiai, stb. Az elméletek azt fogalmazzák meg, hogy a változók között milyen logikai kapcsolat lehetséges.⁵⁶ Ha azt látjuk, egy vizsgálat során, hogy például az előítéletes magatartás összefüggést mutat az iskolázottság mértékével, konkrétan attól függ, akkor az iskolázottság lesz a független változó, az előítéletesség pedig a függő változó, ahogy azt a fenti ábra is érzékelteti.

Az esettanulmány

Az esettanulmánnyal kapcsolatban öt általános félreértés tartja magát a tudományos szakirodalomban:

- a) az elméleti tudás értékesebb, mint a gyakorlati tudás,
- b) egy esetből nem lehet általánosítani, ezért az egy esetre vonatkozó esettanulmány nem viszi előre a tudomány fejlődését,
- c) az esettanulmány leginkább hipotézisek kialakítására alkalmas, míg más módszerek megfelelőek a hipotézisek ellenőrzésére és az elméletek alkotására is,
- d) az esettanulmány további bizonyítást igényel,
- e) sokszor bonyolult összegezni az esettanulmányokat.

Egy tudományos diszciplína gyakorlati példák nélkül nem hatékony. A társadalomtudományokat megerősíti az esettanulmányok nagy számának vizsgálata.

Az elméleti tudás – környezet-független, a gyakorlati tudás környezetfüggő.

Az oktatási folyamatban a környezet-független tények és szabályok csak a kezdő szintre juttatják el a diákokat, ugyanakkor a környezetfüggő, gyakorlati tanítás teszi lehetővé a szakemberré válást.

A kutató számára az esettanulmány nyitottsága a való élet szituációi iránt és a részletek gazdagsága két szempontból fontos. Fejleszti a valóságlátás képességét, hogy ugyanis az emberi viselkedés nem érthető meg szabályok irányította cselekvésként, mint ahogy a legtöbb tanulási folyamat és elmélet felfogja. Másodszer az esettanulmányok fontosak a saját tanulási folyamat

⁵⁶ Babbie, Earl: u. o. 33-35. o.

szempontjából, elősegítve azoknak a készségeknek a fejlesztését, melyek jó kutatóvá tesznek bennünket. Kutatási módszerként az esettanulmány hatásos eszköz a merev, akadémikus látásmód ellen.⁵⁷ „Néha ki kell nyitni a szemünket, és figyelmesen tekinteni egyes esetekre – nem azzal a céllal, hogy kipróbáljunk valamit, hanem sokkal inkább azért, hogy tanuljunk valamit.”⁵⁸ Előre gyártott elméletek és általánosságok nincsenek az emberi kapcsolatok tanulmányozásában. A konkrét, környezetfüggő tudás éppen ezért értékesebb, mint előre gyártott elméletek és általánosítások céljából végzett fölösleges kutatás. Hogy egy esetet, sok példát, sorozatokat használunk, a gyakorlat dönti el. Az esettanulmány nem mindig alkalmas és megfelelő műfaj és módszer. A módszer kiválasztása a probléma jellegétől és a körülményektől függ. Az összehasonlító elemzés és az esettanulmány alternatív módszerei az elmélet végső kontrolljának. Az esettanulmány ideális az általánosításra Karl Popper tesztjét használva, amelyet falszifikációnak nevez, mely a társadalomtudományok esetében a kritikai reflexió formája. A falszifikáció az legszigorúbb ellenőrzés. Ha csak egy megfigyelés is ellentmond a feltételezésnek, azt jelenti, hogy az általánosítás nem érvényes, vagy vissza kell vonni, vagy újra kell gondolni. Az esettanulmány alkalmas ugyan hipotézisek megalapozására és ellenőrzésére, de önmagában nem elégséges ezekhez a tudományos tevékenységekhez. Az esettanulmány általánosíthatósága az esetek stratégiai szelekciója során nő meg. Az atipikus vagy extrém esetek sokszor több tényezőt tárhatnak fel és több szereplőt és mechanizmust aktiválhatnak a tanulmányozott szituációban.

A minták és esetek kiválasztásának stratégiája

- A) Véletlenszerű kiválasztás - a mintában a rendszeres egyoldalúság elkerülése céljából.
A minták száma meghatározó az általánosítás számára.
1. Véletlen minta - cél egy reprezentatív minta, ami lehetővé teszi az általánosítást az egész speciálisan kiválasztott populációra vonatkozóan.
 2. Célzott minta - lehetővé teszi az általánosítást a populáción belüli alcsoportok vonatkozásában.
- B) Információ orientált kiválasztás - célja a kis mintákban és egyes esetekben maximalizálni az információ hasznosságát. Az eseteket várható információ

⁵⁷ Flyvbjerg, Bent: Five misunderstandings about case-study research. Aalborg University Denmark. 2006. Qualitative Inquiry Volume 12. 2006. ápril. 219-245. o. lsd. Még: www.online.sagepub.com

⁵⁸ Eysenck, Hans. Idézi Flyvbjerg u. o.

tartalmuk alapján szelektálják.

1. Extrém/deviáns esetek - Szokatlan, különösen problematikus esetekből információt nyerni, melyek bizonyos értelemben különösen megfelelőek.
2. Maximált variációjú esetek - Az esetek lefolyása és kimenetele szempontjából egymástól jelentősen különböző esetekből információt nyerni (3-4 eset, melyek egy dimenzióban jelentősen különböznek – méret, szervezeti forma, logisztika, költségek).
3. Kritikus esetek - Információ nyerése olyan esetekből, amelyek megengedik a logikai dedukciót – „Ha (nem) érvényes egy esetre, (nem) érvényes mindre.”
4. Paradigmatikus esetek - Az eset által tartalmazott tárgykörrel metaforát lehet alkotni, iskolát lehet rá alapítani.

Egy eset lehet egyszerre extrém, kritikus és paradigmaticus, a kategóriák inkább átfedik, mint kizárják egymást.

Valóban igaz, hogy az esettanulmányokat néha nehéz összegezni, mivel az emberek általában szeretnek sztorizni.⁵⁹ De esetenként nincs is szükség összegzésre, másfelől, az esettanulmányok egyik erénye éppen élményszerűségükben rejlik.

A munka menete az elméleti kiindulópont megfogalmazásával indul, melyet az eset stratégiai kiválasztása, dokumentálása, elemzése, majd a következtetések levonása és a kiinduló teóriával való összevetése követ.

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy az esettanulmány az empirikus kutatások egyik sajátos műfaja és módszere egyidejűleg, mely bizonyos diszciplínák és tárgykörök kutatásaiban fontos, esetenként kitüntetett helyet foglal el.

Fogalmak:

Literális – Interpretatív – Reflexív szövegfelfogás

Adatgenerálás – Mintavétel

Validitás

Független változó – Független változó – Attribútum

Falszifikáció

⁵⁹ MacIntyre: „The human being is a story-telling animal.” Idézi: Flyvbjerg u. o.

Kérdések:

Melyek a rendészettudomány legnépszerűbb módszerei?

Milyen sajátosságai vannak az interjúnak és a kérdőíves megkérdezésnek?

Mi jellemzi a megfigyelést és a kísérletet?

Miért fontos az esettanulmány szempontjából a téma kiválasztása?

Milyen tényezőket kell figyelembe venni a mintavételnél?

Mit nevezünk attribútumnak?

Melyek a független és a függő változók sajátosságai?

C) A KUTATÁS MEGSZERVEZÉSE ÉS KIVITELEZÉSE

4. Tájékozódás, megrendelés, kutatás

Bármilyen munkaterületen dolgozzunk is, mindenképpen elkerülhetetlen számunkra olyan döntések meghozatala, melyekhez óhatatlanul szükségessé válik a köznapi tapasztalatokon túlmutató, tudományos megalapozottságú információk felhasználása. Az ezekhez való hozzájutás legegyszerűbb formája, hogy igyekszünk tájékozódni a korábbi kutatásokat összegző tudományos irodalomban, elsősorban könyvtári, levéltári anyagok felhasználásával. A második lehetőség, hogy az itt fellelhető irodalmat sem találjuk elégségesnek, vagy más jellegű információkra van szükségünk, vagy elkerülhetetlen a meglévő irodalmi anyag kiegészítése, általában 1-2 nyitott kérdést megvilágító, empirikus kutatások végzésével, vagy még inkább megrendelésével segíthetünk a problémán. A megrendelések azonban nem csak ilyen jellegűek lehetnek, hanem átfogó, társadalmi, a szakmát befolyásoló, stratégiai kérdések tisztázása, programok, reformok elméleti megalapozása, helyzetelemzés, vagy történelmi áttekintés elvégzése is lehet a feladatuk. Végül, semmi nem zárja ki, hogy egy rendőri vezetőnek magának is lehessenek tudományos ambíciói, vagy, hogy időről időre ne kényszerüljön a kompetenciájába tartozó terület tevékenysége tapasztalatainak tudományos igényű összegzésére, a tanulságok megfogalmazására és a további kutatási és/vagy tevékenységi irányok megfogalmazására. Ezek a tevékenységi körök variálhatók is egymással, akár egy életpálya során, akár egy konkrét probléma megoldása folyamán.

A három tevékenységi területnek, a tudományos tevékenység és eredmények nyomon követésének, a kutatások megrendelésének és magának a tudományos kutatásnak megvannak a maguk általánosan érvényes és sajátosan eltérő vonásai.

Az általános vonások közé tartozik a tudományos problémafelvetés, a témaválasztás, a várható eredmény megfogalmazása, az információk ellenőrzése és a hasznosulás módjának meghatározása. Mindhárom területen elkerülhetetlen a bibliográfia készítése, a jegyzetelés, a saját megjegyzések, tapasztalatok felhasználása, és a szerzett ismeretek elemzése és összegzése. Ezek az elemek azonban a kutatások megrendelése és a saját tudományos tevékenység végzése esetén más tényezőkkel is kiegészülnek. Hogy egy adott probléma kibontása és megoldása kapcsán kinek és mire lesz szüksége, illetve, hogy maga a tudományos kutatómunka mely fázisában, ki, milyen minőségben és hogyan kíván részt venni, vannak-e magának tudományos ambíciói, azt részint a probléma jellege és felszínre kerülésének körülményei, részint a problémával kapcsolatba kerülő személynek a tudományos kutatáshoz való affinitása dönti el.

A probléma megfogalmazása és a szakirodalomban való tájékozódás nyomán felvetődhet, hogy bizonyos kérdések tisztázása érdekében további kutatásokra van szükség. A további kutatások lehetnek egy vagy több részkérdést érintő empirikus kutatások, vagy összegző, esetleg összehasonlító jellegű, elméleti kutatások. Jellegüket és módszereiket a témaválasztás határozza meg.

A kutatás megrendelése esetén a megrendelő fogalmazza meg a problémát, a konkrét témát, amiben új eredményt remél. A probléma megoldására hivatott kutatás tervét, vagyis, hogy ki vagy kik vesznek részt a kutatásban, milyen anyagi források és technikai lehetőségek állnak rendelkezésükre, milyen módszerrel vagy módszerekkel dolgoznak, mi lesz a várható eredmény és mire lesz használható, a megbízó és a megbízott közösen is kialakíthatják. A kutatás lefolytatása, az eredmények összegzése a kívánt formában, felmérés, statisztika, tanulmány, monográfia, stb. formájában a megbízott kutató dolga, a tudományos eredmények felhasználása a gyakorlati munkában azonban már újra a megbízó kompetenciája.

Ha magunk végezzük a kutatómunkát, a probléma felvetésétől, a tervezésen át a kivitelezésig, minden munkafolyamat megvalósítása a mi felelősségünk.

4.1. Tudományos problémafelvetés, témaválasztás, tájékozódás az irodalomban

A kutatás céljának és tárgyának kiválasztása

Már a jegyzet legelején szót ejtettünk róla, mi is visz rá valakit arra, hogy kutatómunkára adja a fejét. Az okok közül a legfontosabbnak *valamilyen kérdés megoldatlanságának felfedezése*, egy nagyon erős hiányérzet kialakulása szerepelt. Ez a hiányérzet a kutatáshoz vezető úton a legerősebb mozgatóerő. *Ez jelöli meg számunkra a tudományos problémát*, melyet konkretizálva tudjuk megfogalmazni, milyen témában is szeretnénk kutatni, mire vagyunk kíváncsiak. Vagyis a **témaválasztás** az első és legfontosabb lépés egy új tudományos eredmény felé vezető úton, a témaválasztás teszi egyértelművé, a felfedezett problémának mely kérdését, vagy kérdéseit szeretnénk konkrétan vizsgálni. Éppen ezért alaposan meg kell fontolni, mi is lesz kutatásunk tárgya, s néhány alapvető szempontot feltétlenül figyelembe kell venni:

- választott témánk feldolgozása valóban hozzá tud-e járulni egy adott probléma tudományos igényű megoldásához, valóban új eredményt tudunk-e produkálni,
- rendelkezünk-e a probléma megoldásának eszközeivel, vannak-e megfelelő forrásaink, ismerjük-e a korábbi, adott témában készült munkákat,
- ha túl kevés az eszközünk és forrásunk, le kell mondani a probléma megoldásáról, ha túl tág a témakör és nagyon kiterjedt a forrásbázis, szűkíteni kell a vizsgálandó kérdést,
- munkánkat kezdjük a vonatkozó szakirodalom feltárásával, ismerkedjünk meg előzetesen a probléma hátterével és az eddigi kutatási eredményekkel,

Vagyis előzetesen tisztázzuk a téma aktualitását, fontosságát, gyakorlati hasznosságát, eredményeinek felhasználhatóságát, előzményeit, és a téma kutatásának korábbi eredményeit.

Vagyis a kutatás a probléma meghatározásától a kutatás eredményeinek felhasználásáig tart, az elképzelések, elméletek és hipotézisek meghatározásán, a kutatási stratégia megfogalmazásán, a módszer és az eszközök kiválasztásán, az adatfeldolgozáson és a kutatási eredmények összegzésén keresztül vezet.

A munkát célszerű kiinduló **bibliográfia** készítésével kezdeni (amely a munka során természetesen folyamatosan bővül).

„A témához kapcsolódó bibliográfia áttekintése/elemzése segítséget ad abban, hogy

- ne ismételjük meg már elvégzett kutatást,
- felállítsuk a hipotéziseket,

- a korábbi kutatásoknál már bevált módszereket/eszközöket ismerjünk meg.⁶⁰

1. A klasszikus bibliográfiakészítés formája a katalógus cédulákra való jegyzetelés. Minden egyes cédulára külön munka címét jegyezzük pontos könyvészeti adatokkal. (Ezeket egyébként a jegyzetelés során és a lábjegyzetek készítése során is lejegyezzük, adott esetben az oldalszámok feltüntetésével is.) Feljegyezzük azt is, hogy az adott munka melyik könyvtárban, milyen könyvtári szám alatt található. Lejegyezzük, ha elolvastuk, vagy ha nem is az egészet, de használtuk a könyvet.

2. Bibliográfia készítéséhez használhatók az általános bibliográfiák, a szakbibliográfiák, összefoglaló művek bibliográfiái, a szakirodalomban található hivatkozások, folyóiratcikkek hivatkozásai, recenziók, könyvtári szakkatalógusok és nem utolsósorban az Internet.

3. Az internetes adatbázisokban témára, címre, szerzőre egyaránt közvetlenül rákereshetünk, de a hagyományos lelőhelyek (könyvtári katalógusok, levéltárak, könyvek, folyóiratok bibliográfiái) internetre feltett adatbázisaiban is kereshetünk szakirodalmat.

A legfontosabb adatokat, kiindulópontokat kutatómunkánkhoz a különböző forrásokban találjuk (melyeknek típusairól és használatáról még részletesen szót ejtünk). Mindig az eredeti forrást igyekezzünk használni, ha mások feldolgozásában találkozunk velük, ezt a jegyzetapparátusban feltétlenül jelezni kell.

Az irodalomban való tájékozódásban is célszerű néhány praktikus szabályt követni. A nagyobb, általánosabb, összefoglaló műveket ajánlatos először kézbe venni, mindenképpen a legfrissebb kiadványokkal kezdve, hiszen ezek a tudomány legújabb eredményeit foglalják össze, és bibliográfiájukban is a legújabban megjelent műveket sorolják fel.

Az így felderített irodalom olvasása során a témánk szempontjából legfontosabb adatokat, legérdekesebb megjegyzéseket (akár azért, mert alátámasztják elképzeléseinket, akár azért, mert vitatkozni szeretnénk velük, vagy egyszerűen csak összehasonlítani a saját álláspontunkat) lejegyzeteljük. A **jegyzetelés** az érdeklődési körünkbe tartozó témákban már megjelent művek feldolgozásának, a témában való tájékozódásnak egyik legfontosabb formája. Azokat a gondolatokat, adatokat, információkat, hivatkozott irodalmat, amelyek egy-egy műben szerepelnek, saját munkánkban sokoldalúan használhatjuk fel, éppen ezért alaposágra és pontosságra kell törekedni.

⁶⁰ Herendy Csilla: u. o.

- Bármilyen feljegyzendő megállapítást, információt, adatot találunk az olvasott műben, minden esetben pontosan jegyezzük le, melyik mű hányadik oldalán szerepelt.

- Tegyük különbséget a szó szerinti, és a tartalmi idézetek között! Ha hozzáfűznivaló megjegyzésünk van, jól megkülönböztetve a tartalmi, vagy szó szerinti idézetektől szintén jegyezzük fel.

- Nem szabad megfélekedni arról, hogy a jegyzetelés célja nem az, hogy minden olvasott műnek emléket állítsunk, hanem, hogy saját munkánk számára jól hasznosítható, szabadon szerkeszthető nyersanyagot teremtsünk.

A klasszikus jegyzetelés cédulákra történik, egy-egy cédulán feltüntetve a mű könyvészti adatait, egy fontos gondolatot, esetleg a hozzá fűzött megjegyzésünket. Manapság már számítógépen, általában a könnyen mobilizálható laptopon is történhet a jegyzetelés, vagy akár egy-egy oldalt, ábrát, képet egyenesen be is szkennelhetünk. A számítógépre vitt szöveg könnyen szerkeszthető, ugyanolyan szabadon bánhatunk vele, mintha a céduláinkat csoportosítanánk különböző szempontok szerint. Ami a jegyzetelt szöveg kezelését illeti, a szabályok mindkét esetben maradnak ugyanazok. Az egy műből származó idézeteket minden esetben (akár kézírással, akár számítógépen dolgozunk) külön-külön archiválni kell. Az idegen gondolatok, adatok, a saját megjegyzések, illetve az esetleges következtetések, viták, más szerzőkre való utalások, a könnyebb áttekinthetőség kedvéért, akár táblázatos formában is megjeleníthetők. Célszerű a megjegyzéseket, ugyanúgy, mintha cédulán szerepelnének, megszámozni, ha táblázatban dolgozunk, külön rubrikában szerepeltetni, így lesz jegyzetünk könnyen áttekinthető és használható. Például, ha Finszter Géza: „A rendészet elmélete” című művét olvassuk, jegyzetünk így fog kinézni, ha cédulázunk:

1.

Finszter Géza: A rendészet elmélete.

Budapest, 2003. KJK-KERSZÖV. 1-262. o.

FG2003 (A továbbiakban minden cédulán ez az azonosító szerepel)

+

Az első cédula tehát magának a műnek a könyvészeti adatait tartalmazza. A további cédulákon már csak az általunk alkotott kód szerepel a részletes adatok nélkül. Az első, a mű adatait tartalmazó cédulán célszerű jelezni, mint a fenti példa is mutatja, valamilyen jellel (ebben az esetben kereszttel), ha már elolvastuk a művet.

A további cédulák a következőképpen fognak kinézni:

<p>2.</p> <p>FG2003 141. o.</p> <p>„a felhatalmazás mindig törvényből származik”</p> <p>- aggályok a jog és a rendészet viszonyával kapcsolatban</p> <p>megj. A társadalmi felhatalmazás vajon mindig kifejeződik a törvényekben?</p>

Ugyanezt számítógépes jegyzetelés esetén a következőképpen oldhatjuk meg:

<p>1.</p> <p>Finszter Géza: A rendészet elmélete. Budapest, 2003. KJK-KERSZÖV. 1-262. o.</p> <p>FG2003 (A továbbiakban minden cédulán ez az azonosító szerepel)</p>	<p>Idézet</p>	<p>Megjegyzés</p>
<p>2.</p> <p>FG2003 141. o.</p>	<p>„a felhatalmazás mindig törvényből származik”</p> <p>- aggályok a jog és a</p>	<p>A társadalmi felhatalmazás vajon mindig kifejeződik a</p>

	rendészet viszonyával kapcsolatban	törvényekben?
3. FG2003		

Az internetes böngészőkben keresve a bőség zavarába kerülhetünk. A keresett téma, szerző, esetleg cím beírásával tengernyi címszó jelenhet meg, melyek közül ki kell választani a fontosakat és elhanyagolhatóakat, az általános és konkrét információkat nyújtókat, illetve a tudományos igényűeket az egyéb műfajokétól. A nagyobb könyvtárak katalógusai, mint már korábban említettük, külön-külön is megtalálhatóak az interneten - www.oszk.hu www.fszek.hu -, de létezik egyesített könyvtári katalógus is - MOKKA, ODR - amelyben szintén kereshetünk. A www.mek.oszk.hu az elektronikus könyvtár honlapja, ahol a társadalomtudomány alkönyvtáraiban profilunkba illő anyagokat is találhatunk, például a szociológia és társadalomkutatás, jogtudomány és bűnözés címszavak alatt.

Több könyvtár esetében lehetőség van az internetes kölcsönzésre is, letölthetjük a kívánt kiadvány szövegét, de adatbázisunkból körülbelül két-három hét, vagyis egy rendes kölcsönzési periódus letelte után el fog tűnni.

A levéltári anyagok jelentős része, azok a dokumentumok, amiket már sikerült digitalizálni szintén hozzáférhetőek az interneten keresztül. Internetes hozzáférés esetén előfordulhat, hogy a szolgáltatásokhoz ellenszolgáltatás fejében juthatunk hozzá. Minden esetben egyértelműen megjelenítik számunkra, hogy a regisztráció ingyenes, mindenki számára publikus anyagokról van szó, vagy csak bizonyos feltételekkel juthatunk hozzá a kívánt anyaghoz. Mint már említettük, nemcsak a könyvtári, de a levéltári katalógusok is megtalálhatóak az interneten, kezelésük és használatuk szigorú szabályokhoz kötött.⁶¹

Sok esetben nemcsak az iratok jegyzéke, hanem maguk a dokumentumok is hozzáférhetőek elektronikus formában: Open Society Archives – www.osa.ceu.hu HU OSA 357-2c szám alatt a

BM Központi Irattárának bizonyos anyagait találjuk meg ilyen formában. HU OSA 3357-2-1 szám alatt parancsgyűjtemény 1949-1989, HU OSA 357-2-2 szám alatt a SZER-el kapcsolatos iratok találhatók.

A Budapesti Levéltár Teve utcai épületében őrzött dokumentumok jegyzékét is megtaláljuk az interneten, a www.bparchiv.hu címen megjelenő felsorolásból kiválaszthatjuk például „A jogszolgáltatás területi szerveinek anyagai 1841-1989”, vagy „A személyek anyagai 1300-1990” dokumentumcsoportokat.

Fogalmak:

Tudományos probléma – Tudományos téma

Bibliográfia – Jegyzet - Cédula

Kérdések:

Milyen szempontokat kell figyelembe venni a kutatás tárgyának megválasztásakor?

Milyen különbségei vannak a hagyományos, illetve a számítógéppel végzett munka során a bibliográfia készítésének?

Melyek a jegyzetelés általános szabályai?

4.2. Kutatási terv készítése

A kutatási terv elkészítése a tudományos munka végzésének egyik legfontosabb lépése. Magunk és munkatársaink számára ez fogja tartalmazni mindazokat az információkat, amelyek a munkamenet minden fázisát megtervezik, és a munkavégzés során iránytűként szolgálnak. A kutatási terv nemcsak a munkavégzés tartalmi lépéseit jelenti, nem azonos kutatási téma leírásával vagy vázlatával, hanem a kutatás minden külső körülményét és feltételét is magában foglaló leírás.

A *kutatási terv* tehát a munka menetének, a munkában résztvevők körének és a lehetséges forrásoknak a meghatározása. „A kutatás megtervezése valamilyen érdeklődésből, elgondolásból

⁶¹ 24/2006(IV.29)BM-IHM-NKÖM együttes rendelet a közfeladatokat ellátó szerveknél alkalmazható iratkezelési

vagy elméleti feltételezésből indul ki, majd egy sor, egymással összefüggő lépés után eljut a kutatás fókuszának leszűkítéséhez, a fogalmak, a módszerek és az eljárások pontos meghatározásához. A jó kutatási terv előre számba veszi mindezen lépéseket.”

„Hogyan néz ki egy kutatási előterjesztés?

Mit akarsz elérni?

Elképzelési terv

KUTATÁSI TERV

Technikai kutatási terv

Kutatás célja **Miért ?**

Kutatási kérdések **Mit?**

Operacionalizálás **Konkrétan mit?**

Kutatási stratégia **Hogyan?**

Kutatási anyag **Hol?**

Kutatás tervezése **Mikor?**

Hogyan valósítod meg?”⁶²

A fenti vázlat egyértelművé teszi, milyen összetevői is lehetnek egy kutatási tervnek. Az elképzelések a tartalomra, a technikai terv a feltételekre vonatkozik. Az elképzelés a problémafelvetést, a témaválasztást és annak indoklását, az operacionalizálással pedig a hozzá rendelt tevékenységi formákat és módszereket is magában foglalja. A technikai kutatási terv megfogalmazza azokat a szervezési kérdéseket, amelyekkel megalapozható a kutatás. Választ ad arra, kik végzik, kikre terjed ki, milyen eszközökre van szükség a kivitelezéshez, hol és milyen körülmények között történik, milyen kiinduló anyagokra van szükség hozzá, melyik munkafolyamatnak milyen anyagi feltételei vannak, stb.

Egy-egy munkafázis során tartalmi rész kérdésekben lehetséges módosítanunk eredeti elképzeléseinken, mivel azonban a kutatási terv általában nemcsak a kutatók, hanem a megrendelő, vagy a kutatáshoz technikai – anyagi feltételeket biztosító külső személyek, szervek részére is készül, az elfogadott kutatási terv egészen utólag már nehéz módosítani. Ezért

softverekkel szemben támasztott követelményekről, illetve a rendelet melléklete: www.jogtar.hu

⁶² Verwijmeren

hatalatlanul fontos, hogy a kutatási tervet alapos előkészítés, mind a tartalmi, mind pedig a technikai-anyagi feltételek minden részletre kiterjedő átgondolásával fogalmazzuk meg.

Fogalmak:

Kutatási terv – Témavázlat

Elképzelési terv – Technikai kutatási terv

Kérdések:

Miért szükséges kutatási tervet készíteni?

Milyen összetevői vannak a kutatási tervnek?

Miért nehéz a kutatási tervet a munka során, utólag módosítani?

4.3. A kutatómunka befejezése, eredményének írásba foglalása és felhasználása

A kutató számára a kutatási terv végrehajtásának utolsó fázisa a tervszerűen összegyűjtött anyag rendezése, logikai sorrendbe állítása, következtetések megfogalmazása. Témavázlatunk alapján, esetleg azt az összegyűjtött forrásaink alapján némileg módosítva, áttekinthető logikai szerkezetbe rendezzük az anyagot, és hozzáfogunk a munka megírásához. Nagyon fontos, hogy a logikai szerkezet teljesen egyértelmű legyen az olvasó számára, hogy kézbe véve a művet, rögtön világos legyen számára, honnan hová szeretnénk eljutni. Gyakorlott szem számára a mű elejét, ahol a tartalomjegyzék található, és a végét, ahol a forrás- és irodalomjegyzék, valamint a mellékletek találhatóak, elolvasva, azonnal látható, milyen színvonalú munkával is állunk szemben. Leszűrhető belőle, mennyire világos a gondolatmenet, milyen gazdag, vagy ellenkezőleg, szerény forrásbázissal dolgozott a kutató, mennyire igényes saját munkájával szemben, illetve mennyire kíván segítséget adni az olvasónak a leírtak továbbgondolásához és a témában való tájékozódáshoz.

Az olvasó számára az első, figyelemfelkeltő eleme a kutatómunka eredményének a cím lesz. A *címadás* csak látszólag egyszerű feladat. Egyszerre kell figyelemfelkeltőnek és korrektnek lennie, vagyis hűen tükröznie, vagy inkább szimbolizálnia a munka tartalmát. Talán furcsán hangzik, de nem feltétlenül kell az első leírt szónak vagy mondatnak azonosnak lennie a címmel.

Természetesen egy úgynevezett munkacímre feltétlenül szükségünk van, ami megfelel a korrektség kívánalmainak, de a cím végleges kialakítása később is megtörténhet.

Előfordulhat, hogy a munka tartalmát szimbolizáló, korrekt megfogalmazást nem érezzük elég frappánsnak, vagy csak hosszan tudnánk szavakba önteni. Ebben az esetben folyamodhatunk egy olyan megoldáshoz is, hogy keresünk egy rövid, frappáns megfogalmazást, ami ugyan nem elég pontos, viszont felkelti az érdeklődést, a tartalmát pedig egy hosszabb alcímben részletezzük, mint történt ez az alábbi művek esetében:

TAMÁSKA PÉTER (szerző)

POLITIKAI ELÍTÉLT KERESTETIK (cím)

Börtönélet és politikai foglyok Magyarországon, 1945-1990 (alcím) Mundus Kiadó 2006

ZÁRT, BIZALMAS, SZÁMOZOTT (cím)

Tájékoztatáspolitikai és cenzúra 1956-1963 (alcím) Osiris Kiadó 1999

A tartalomjegyzék szintén a munka elején helyezkedik el, de vele is hasonló a helyzet, mint a végleges cím kialakításával. Egy jól felépített vázlattal kell rendelkezünk, mielőtt hozzáfognánk az íráshoz, de hogy az egyes fejezeteknek pontosan mi lesz a sorrendje, hol indokolt még tovább tagolni, és alfejezeteket beiktatni, csak az anyag feldolgozása során alakul ki. Hogy melyik fejezet hányadik oldalon kezdődik és végződik, az pedig csak a legutolsó átolvasás után, mikor már stílusosan is kialakítottuk a dolgozat végső formáját. Vagyis a tartalomjegyzéken a mű megírása közben folyamatosan dolgozunk, alakítjuk, bővítjük, pontosítjuk.

A tanulmányok, monográfiák elején, vagy néha egyes fejezetek elején is találhatunk mottót, mely általában egy találó irodalmi idézet.

A bevezetés értelmezi az olvasó számára a munka elején a tartalomjegyzékben foglaltakat, kedvet csinál az olvasáshoz, illetve röviden indokolja a témaválasztást, megfogalmazza a tézist, vagy hipotézist, a dolgozat elkészítése során alkalmazott adatgyűjtési és elemzési módszereket, a munka logikai menetét.

Az *elméleti felvezetés* tartalmazza a dolgozat középpontjában álló téma tárgyalásához szükséges fogalmak, modellek, elméletek bemutatását. Összefoglalja a hasonló területen végzett empirikus vizsgálatok tapasztalatait. Amennyiben a szerző vizsgálatait során komolyabb módszertani apparátust alkalmazott, a módszert részletesebben kell bemutatni.

A **probléma kontextualizálása** során részletezni lehet, hogy mások ezzel, vagy hasonló problémával hol, milyen célból foglalkoztak, a vizsgált problémát milyen egyéb oldalról világították már meg, és hogy mi magunk milyen alapinformációk alapján fogtunk a kutatáshoz. Ezek után következik a dolgozat legfontosabb része, a **dolgozat fő problémájának kifejtése**, a saját kutatás, vizsgálat és eredményeinek bemutatása.

„A jó kifejtés:

- terjedelme megfelelő, legalább a dolgozat felét teszi ki;
- a dolgozat elméleti bevezetőjében bemutatott fogalmakat és modelleket a kifejtés során konzekvensen használja;
- megalapozott, tényekkel és érvekkel alátámasztott megállapításokat tartalmaz;
- a vizsgált probléma/szituáció leírásában objektív, értékelését tekintve kritikus;
- a helyzetértékelést követően lehetőleg (a dolgozat jellegtől függően) javaslatokat is megfogalmaz;
- alternatívákat tárgyal: mind a helyzetértékelés, mind a javaslatok megfogalmazása során feltárja és összeveti az eltérő álláspontokat, megoldási lehetőségeket;
- a szerző személyes állásfoglalását is megjeleníti, amely jól elhatárolható a helyzetértékelésben/megoldáskeresésben közreműködő más személyek véleményétől;
- a tapasztalatokat visszacsatolja az elméleti felvezetésben bemutatott modellekre, korábbi empirikus vizsgálatokra, a megfogalmazott hipotézisekre.

Az összegzés célja: a dolgozat eredményeinek összefoglalása, a dolgozat lezárása.

A jó összegzés:

- reflektál a bevezetőben felállított hipotézisre,
- új megállapításokat már nem tesz,
- új fogalmakat már nem vezet be,
- újabb szerzőre való hivatkozásokat már nem tesz,
- az elért eredmények és a nem tárgyalt, de szorosan kapcsolódó témakörök alapján további vizsgálati irányokat jelöl ki.

A mellékletek célja:

- a módszertani dokumentációk bemutatása (felhasznált kérdőív, interjúvázlat, interjúrészlet, elvégzett számítások stb. közlése);
- azon ábrák, táblázatok, a megértést elősegítő illusztrációk, fotók, vállalati dokumentumok

stb. megjelenítése, amelyek a dolgozat megértéséhez mindenképpen szükségesek, ugyanakkor a dolgozat egy adott fejezetével/alfejezetével szoros kapcsolatba nem hozhatók;

- azon ábrák, táblázatok, a megértést elősegítő illusztrációk, fotók, dokumentumok, stb. megjelenítése, amelyek a dolgozat egy adott fejezetével/alfejezetével ugyan szoros kapcsolatba hozhatók, formájuk (pl. A3-as) és/vagy terjedelmük (2 vagy több oldal) miatt azonban mellékletbe kívánkoznak.

A jó melléklet

- funkciója nem kérdőjelezhető meg, az oldalszám mesterséges növelésének vádja nem érheti,
- számozott, címmel ellátott, és a tartalomjegyzékben is feltüntetett,
- a dolgozat terjedelmének 15%-át csak nagyon indokolt esetben haladja meg.”⁶³

A munka végére kerül még az *irodalomjegyzék vagy bibliográfia*, melynek, mint már korábban említettük, pontos könyvészeti adatokat kell tartalmaznia.

Hosszabb tanulmány, illetve monográfia esetében a kiadó, vagy a megrendelő megkövetelheti, vagy magunk is hasznosnak tarthatjuk egy körülbelül két- háromszáz szavas **absztrakt** elhelyezését a mű végén, mely a teljes mű elolvasása előtt összefoglalja az érdeklődő számára a legfontosabb információkat.

Ezek után már csak kutatói lelkiismeretünk vizsgálata, illetve a kutatási eredmények felhasználásának átgondolása van vissza.

Fogalmak:

Kontextualizálás

Kérdések:

Melyek a kutatási eredmények írásba foglalásának legfontosabb szabályai?

Miért fontos, a tiszta, átlátható logikai szerkezet?

Mit jelent a kontextualizálás?

⁶³ Herendy Csilla: u. o.

4.6. Scientia et Consciencia

Tudomány és lelkiismeret! Két egymástól elválaszthatatlan fogalom, melyeket a kutatónak, a kutatás megrendelőjének és felhasználójának a munka minden egyes fázisában komolyan kell vennie, tiszteletben kell tartania.

A kutatás elhatározásakor először is átgondoljuk milyen témát, milyen céllal, kinek a segítségével és milyen módon kívánunk felderíteni. A témaválasztásunk felelőssége mindenképpen az, hogy elsősorban ne személyes hiúságunk vagy egyéb indulatunk legyen a motiváló erő, hanem az a tény, hogy egy közérdeklődésre számot tartható kérdésben nincs kellő információ, vagy a rendelkezésre álló korábbi kutatások eredményei kiegészítésre szorulnak, vagy elavultak. Ha a kutatást részben vagy egészben nem magunk végezzük, nagyon fontos, hogy a felkért, a munkában segítő, vagy azt egyedül végző kutató maga is érdekelt, motivált legyen. A kutatás feltételeiről minden esetben előre meg kell egyezni. Nem, illetve nemcsak a felhasználható anyagi eszközökről, a kutatási paraméterekről (ha például egy foglalkozási csoport a vizsgálat tárgya, különös tekintettel a fegyveres testületekre, kiket lehet megkérdezni egy interjú, vagy kérdőíves megkérdezés során, kiket lehet bevonni egy kísérletbe) és a díjazásról van szó, hanem az eredmények felhasználásának körülményeiről is. A szerzői jog minden esetben a kutatót illeti! Megegyezés tárgya a kutatás nyilvánosságra hozatalának mikéntje, vagy korlátozása lehet, mely témájától függően, természetesen akár egy szervezet belső életére vonatkozó információkat is szolgáltathat, tartalmazhat szolgálati és államtitkot is. Ezt a megegyezést azonban minden esetben előre kell megkötni és tudomásul venni.

Amiben bizonyosan nem lehet előre megegyezni, az a kutatási eredmény. Ennek befolyásmentesen, a felhasznált források, és a kutatás során generált adatok alapján, objektivitásra törekedve kell megszületni. Függetlenül attól is, hogy adott esetben a megbízó nem ezt az eredményt várta, az adott problémáról sötétebb vagy világosabb képet ad az előzetes elképzelésekhez képest, a megbízót esetleg általa nem kívánt lépéskényszerbe hozza. A kutató felelőssége ebben a viszonyban, hogy érvényes következtetéseit őszintén megfogalmazza és összegezze, a megbízóé pedig, hogy messzemenően tartsa tiszteletben a kutató jogait, a kutatás menete és eredményei miatt a munka elvégzőjét semmiféle hátrány (joghátrány vagy erkölcsi hátrány) ne érhesse.

A kutatás során a legfontosabb a szakmai tisztesség és az odaadás. A szakmai tisztességbe több

dolog is beletartozik. Fontos, hogy képességeink legjavát adjuk, és kellő szorgalommal, odafigyeléssel végezzük munkánkat. Ne ékeskedjünk idegen tollakkal! Ha mások munkáit, kutatási eredményeit, következtetéseit használjuk, semmiképpen nem tüntethetjük úgy fel, mintha az a sajátunk lenne. Ennek elkerülését szolgálják a pontosan elkészített hivatkozások, jegyzetek, melyek részletes könyvészeti adatokkal feltüntetik, mit, honnan, kitől vettünk. Ha alapkutatást nem végzünk, hanem „csak” bizonyos téma köré összeszerkesztjük mások tudományos eredményeit, anélkül, hogy akár azokból új következtetésekre jutnánk, azt *kompilációnak* nevezik. Nem szabad ezt sem lebecsülni, ez is nagy munka és igen hasznos, további vizsgálatok kiindulópontja lehet. Lehet új következtetésekre is jutni, más logikával közelítve, akár ugyanazokhoz a forrásokhoz, sok mindent észrevehetünk, amit esetleg előttünk mások nem. A tisztesség megköveteli, hogy világosan különítsük el, mi a mi eredményünk, és mit vettünk másoktól. Ha nem tesszük, a *plagizálás* bűnébe esünk.

A kutatás során nagy figyelmet kell szentelni arra, hogy a lehető legjobban működjünk össze a megbízóval és a munkatársakkal (ha vannak ilyenek), illetve, empirikus vizsgálatok esetén a kutatás alanyaival. A kutatói tisztesség része, hogy az általunk kívánt eredmény minden áron való elérése érdekében ne befolyásoljunk senkit például a válaszadásban, a mintavételekben csak szakmai szempontok játszanak szerepet, a vizsgálatok alanyait, semmilyen hátrány (joghátrány, erkölcsi hátrány) ne érhesse a kutatásban való részvétel miatt.

A kutatás soha nem vezet végeleges következtetésekhöz. Ez nem azt jelenti, hogy rosszul végeztük a munkánkat, csupán azt, hogy a széleskörűen bizonyított, érvényes következtetéseink is kiegészítésre, bővítésre szorulhatnak egy más nézőpont bevezetése esetén, illetve, hogy idővel, a körülmények változásával (hiszen társadalomtudományi kutatások esetében a folytonos változásban lévő társadalmi környezetet kutatjuk) a vizsgálatok megisméltése szükségessé válik, és új következtetésekre vezethet. Ismét emlékeztetünk Karl Popper találó szavaira (ld. a 8. oldalon): „a tudás problémákból indul, és problémákban végződik (ha egyáltalán végződik valahol)”.

A kutatás felhasználása során egyértelműen tudni kell, ki rendelkezik a kutatási eredményekkel. Még egyszer hangsúlyozni szeretnénk, hogy a szerzői jog a munka elvégzőjéé, aki azonban, előzetes megállapodás alapján és feltételek mellett, lemondhat arról, hogy nyilvánosságra hozza kutatási eredményeit, illetve hozzájárulását adhatja ahhoz, hogy a kutatás eredményét bizonyos döntések előkészítéséhez használják fel. Ha ilyen, a megrendelővel történt, kölcsönös

megállapodáson alapuló korlátozások nincsenek, a kutató nyilvánosságra hozhatja kutatási eredményeit, az erre hivatott folyóiratokban, újságokban közölheti, illetve könyv formájában megjelentetheti.

A kutatási eredményeket, a kutató következtetéseit senki nem sajtóíthatja ki, és senki nem hamisíthatja meg! Csak a kutató gondolatmenetének megfelelően szabad belőlük idézni, tilos szándékosan félreértelmezni, és ezáltal meghamisítani a kutatási eredményeket, pláne akár azzal a céllal, hogy a kutatónak, vagy bárki másnak ártani lehessen vele, illetve, hogy valamilyen folyamatot, jelenséget a meghamisított következtetések alapján bárki befolyásolhasson.

A tudományos kutatás és az eredmények felhasználásának célja minden esetben a tudományos haladás szolgálata, a társadalmi problémák feltárása, diagnosztizálása, és a megoldásukhoz való hozzájárulás.

Fogalmak:

Kutatói felelősség - Kutatói szabadság

Plágium – Konspiráció

Szerzői jog

Kérdések:

Miért kell elkülöníteni a kutatói és megbízói szerepet?

Mi a kutató felelőssége a kutatási folyamat során?

Milyen felelőssége van a kutatónak és milyen a megbízónak a kutatási eredmények felhasználásában?

IRODALOMJEGYZÉK

- Aczel, Richard:** Hogyan írjunk esszét? Budapest, 2000. Osiris Kiadó
- Adler-Mueller-Laufer:** Kriminológia. Budapest, 2005. Osiris Kiadó
- Atteslander, Peter:** Methoden der empirischen Sozialforschung. Berlin, New York 1993. Walter de Gruyter
- Babbie, Earl:** A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Budapest, 2003. Balassi Kiadó
- Bakonyi Géza:** Kutatás a hálózati könyvtári katalógusokban. Budapest, 1996.
- Cambridge Enciklopédia.** Budapest, 1995. Mecenás
- Csapó Benő:** A tudás és a kompetenciák. www.oki.hu
- Csóti Csaba:** Úton az elektronikus levéltár felé. 2006. www.dmslabor.hu
- Dictionary of Sociology. Abercrombie, 1984. Hill&Turner.
- Falus István-Ollé János:** Az empirikus kutatások gyakorlata. Budapest, 2008. Nemzeti Tankönyvkiadó
- Finszter Géza:** A rendészet elmélete. Budapest, 2003. KJK-KERSZÖV
- Flyvbjerg, Bent:** Five misunderstandings about case-study research. Aalborg University Denmark. Sage Publications. Qualitative Inquiry Volume 12. 2006.
- Hársing László:** Bevezetés a tudományelméletbe. Miskolc, 1999. Bíbor Kiadó
- Hársing László:** A tudományos vita és érvelés. Budapest, 1985. Akadémiai Kiadó
Herendy Csilla
- Hume, David:** Tanulmány az emberi értelemről. Budapest, 1995. Nippon Kiadó
- Jaschke, Hans-Gerd - Björgö, Tore – Romero, Francisco del Barrio – Kwanten, Cees – Mawby, Robin – Pagon, Milan:** A rendészettudomány európai távlatai. CEPOL Sorozat. 2. szám. Bramshill, 2007. www.cepol.europa.eu
- Kőfalvi Tamás, Mészáros Márta, Ónodi Márta:** Közgyűjteményi ismeretek. Budapest, 2007. Nemzeti Tankönyvkiadó
- Dr. Majoros Pál:** Kutatásmódszertan avagy: hogyan írjunk könnyen, gyorsan jó diplomamunkát? Budapest, 1997. Nemzeti Tankönyvkiadó
- Margitay Tihamér:** Az érvelés mestersége. Érvelések elemzése, értékelése és kritikája. Budapest, 2004. Typotex Kiadó

- Mason, Jennifer:** A kvalitatív kutatás. Budapest, 2005. József Műhely
- Moksony Ferenc:** Gondolatok és adatok. Társadalomtudományi elméletek empirikus ellenőrzése. Bologna Tankönyvsorozat. Budapest, 2006. Aula Kiadó
- Popper, Karl:** Test és elme. Az interakció védelmében Budapest, 1998. Typotex Kiadó
- Popper, Karl:** A tudományos kutatás logikája. Budapest, 2007. Európa Könyvkiadó
- Richardson, S. A. – Dohrendwend, B. S. – Klein, D.:** Interviewing. Its Forms and Functions New York, 1965.
- Schneider, Hans Joachim:** Police science, police theory, police research PFA, Schriftenreihe der polizei_Führungsakademie. Münster, 1+2/2000.
- Singleton A. Royce and Straits C. Bruce:** Approaches to Social Research. 2004.
- Stock, Jürgen:** Selbstverständnis, Inhalte und Methoden einer Polizeiwissenschaft. PFA, Schriftenreihe der Polizei-Führungsakademie Münster, 1+2/2000.
- Szigeti Péter:** Vázlat a közbiztonság három dimenziójáról. Jogtudományi közlöny 2001/4. szám
- Tomcsányi Pál:** Általános kutatómódszertan. Budapest, 2000. Szent István Egyetem (interneten is elérhető: www.physics2kee.hu/_Fizika/KutatasModszertan/toc/toc.html)
- Zsolnai József:** A tudomány egésze. Budapest, 2005. Műszaki Kiadó
- www.cepo.europa.eu
- www.nkth.gov.hu/letolt/k+f
- www.kilexikon.hu
- Weber, Max:** A tudomány mint hivatás. In: A tudomány és a politika mint hivatás. Budapest, 1995. Kossuth Könyvkiadó